

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Навчально-науковий інститут права та міжнародно-правових відносин
Кафедра історії та теорії держави і права

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему: ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД В ДОСЛІЖЕННІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІСТОРИОГРАФІЇ КОНТРАБАНДИ В ПЕРІОД
НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Виконав: студентка навчальної групи ІСТ 20–1
спеціальність 032 «Історія та археологія»

Сокіл С.О

(прізвище та ініціали)

Керівник __Морозов О.В., д.і.н., доцент

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент_ Університет митної справи та фінансів

(місце роботи)

Завідувач кафедри правоохоронної діяльності

(посада)

_Батраченко Т.С., к.ю.н., доцент__

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Дніпро – 2024

АНОТАЦІЯ

Сокіл С.О. Трансдисциплінарний підхід в дослідженні національної історіографії контрабанди в період незалежності України. Дипломна робота бакалавра на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 032 «Історія та археологія». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2024

Бакалаврська робота присвячена дослідженню контрабанди в Україні в період її незалежності з використанням трансдисциплінарного методу. Він об'єднує методи історії, економіки, соціології, політології для всебічного аналізу цього явища. Робота розглядає контрабанду як складне багатоаспектне явище, що впливає на розвиток української державності та економіки. Також аналізує різні грані контрабанди, включаючи її причини, наслідки, та механізми протидії. Робота спрямована на поглиблене розуміння контрабанди та її впливу на українське суспільство, а також на розробку ефективних стратегій боротьби з цим явищем. Для досягнення визначеної цілі, було враховано наступні звіти Світової організації торгівлі, Всесвітньої митної організації, Агенства Європейського Союзу з правоохоронної співпраці, Місії Європейського Союзу з прикордонної допомоги Молдові та Україні, Всесвітньої організації інтелектуальної власності і т. і. , праці таких науковців, як О.О. Дячок, К.М. Колесников, О.В. Морозов, М. Є. Адамів, О.Г.Мельник, А. В. Тодощука, Ю.В.Запорожченко, К. Є. Гальського, А. В. Макаренка, А. В. Тимошенко , В. В. Ченцова та інших. Також статистика з сайтів Національної Поліції України, Служби Безпеки України, Державної Митної Служби України та засобів масової інформації.

ABSTRACT

Sokil S.O. Transdisciplinary approach in the study of the national historiography of smuggling in the period of independence of Ukraine. Bachelor's thesis for the degree of "Bachelor", specialty 032 "History and Archeology". University of Customs and Finance, Dnipro, 2024

The bachelor's thesis is devoted to the study of smuggling in Ukraine during the period of its independence using a transdisciplinary method. It combines the methods of history, economics, sociology, and political science for a comprehensive analysis of this phenomenon. The work considers smuggling as a complex multidimensional phenomenon that affects the development of Ukrainian statehood and economy. It also analyzes various facets of smuggling, including its causes, consequences, and countermeasures. The work aims to deepen the understanding of smuggling and its impact on Ukrainian society, as well as to develop effective strategies to combat this phenomenon. To achieve this goal, the following reports of the World Trade Organization, the World Customs Organization, the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, the European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine, the World Intellectual Property Organization, etc. , works of such scholars as O.O. Dyachok, K.M. Kolesnikov, O.V. Morozov, M.E. Adamiv, O.G. Melnyk, A.V. Todoshchuk, Y.V. Zaporozhchenko, K.E. Galsky, A.V. Makarenko, A.V. Tymoshenko, V.V. Chentsov and others. Also, statistics from the websites of the National Police of Ukraine, the Security Service of Ukraine, the State Customs Service of Ukraine and the media.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I. Генезис нормативно-правової бази та правових та історичних концепцій з історії контрабанди.	
1.1.Зарубіжна історіографія з історії контрабанди в Україні у період 1991-2023 рр.....	7
1.2. Проблеми рекриміналізації контрабанди в Україні: історико-правовий аналіз.....	13
1.3. Контрафакт та право інтелектуальної власності, як об'єкти контрабанди.....	22
РОЗДІЛ II. Актуальність трансдисциплінарного підходу у дослідженні контрабанди	
2.1. Історія контрабанди в науковому просторі України 1991-2023 рр.....	31
2.2. Соціально-економічні дослідження з історії контрабанди.....	39
2.3. Звітність митних та правоохоронних органів, як важливе джерело в дослідженнях сучасної історії контрабанди.....	46
ВИСНОВОКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

EUBAM – EU Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine (Місія Європейського Союзу з прикордонної допомоги Молдові та Україні)

EUIPO – European Union Intellectual Property Office (Відомство по інтелектуальній власності ЄС)

EUROPOL – European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Агенство Європейського Союзу із співробітництва у сфері правоохоронної діяльності)

OECD - Organisation for Economic Co-operation and Development (Організація економічного співробітництва та розвитку)

TRIPS – Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (Угода по торговим аспектам прав інтелектуальної власності)

WIPO – World Intellectual Property Organization (Всесвітня організація

ВМО- Всесвітньої митної організації

ВОІС – Всесвітня організація інтелектуальної власності

ГПУ -Генеральна прокуратура України

ЄС – Європейський союз

ІВ- Інтелектуальної власності

інтелектуальної власності)

ККУ – Кримінальний кодекс України

США – Сполучені штати Америки

УАПІ- Український альянс по боротьбі з підробками та піратством

ВСТУП

Актуальність теми. Історія контрабанди в Україні має глибокі корені, які сягають до давнини. За різних історичних епох контрабанда виконувала різні функції: вона була засобом збагачення, протидії ворожим державам, збереження національної пам'яті, патріотичного виховання тощо. Контрабанда також була предметом уваги різних наукових дисциплін: економіки, права, соціології, політології, кримінології та інших. Однак історичний аспект контрабанди не отримав належного дослідження в українському науковому просторі. Питання митниці, акцизу, застосування права все ще потребують історичного аналізу, оскільки вони були недостатньо досліджені. У контексті методології, серед різних крос-дисциплінарних напрямків, найбільш відповідним для даного аналізу, на наш погляд, є трансдисциплінарний підхід. Це дозволить нам виявити ключові напрямки в розвитку історіографії цього явища та описати трансдисциплінарні методи, які застосовуються при вивченні контрабанди в Україні. Він ґрунтується не тільки на акцентуванні досягнень гуманітарних наук, але й на врахуванні думок експертів з різних областей щодо наслідків незаконного переміщення товарів, аспектах імпорту-експорту, проблемах рекриміналізації контрабанди. Вивчення контрабандної діяльності в Україні буде здійснюватися за різними історичними періодами, з особливим акцентом на період незалежності. Хронологія, особливості, причини та фактори цієї діяльності будуть детально проаналізовані.

Об'єктом дослідження є процес та етапи розвитку історичної думки (трансдисциплінарний підхід) про організацію і форми діяльності контрабанди в Україні в період її незалежності .

Предметом дослідження є наукові публікації, історичні концепції, що розкривають еволюцію контрабанди в Україні у 1991-2023.

Хронологічні рамки : охоплюють період з 1991 року (початок незалежності України) до сьогодення.

Територіальні рамки дослідження охоплюють всю територію України.

Мета дослідження є аналіз національної історіографії контрабанди в період незалежності України (1991-2023 рр.), що охоплює роботи українських істориків та інших науковців, які висвітлюють історичну еволюцію контрабанди в Україні.

Для досягнення поставленої мити необхідно реалізувати наступні завдання :

1. Дослідити хронологію, особливості, причини та фактори контрабандної діяльності в Україні в різні історичні періоди, з акцентом на період незалежності (1991-2023 рр.).
2. Проаналізувати можливості використання трансдисциплінарного підходу в дослідженні контрабанди, який передбачає поєднання методологічних та методичних принципів різних галузей наукового знання для розуміння складного і багатогранного об'єкта дослідження.
3. Провести огляд існуючої історіографії контрабанди в Україні, зокрема аналізувати звітні документи правоохоронних органів, які висвітлюють історичну еволюцію та наслідки цього явища.

Методологія та методи історичного дослідження . Для об'єктивного аналізу в цій роботі були застосовані такі універсальні наукові методи, як синтез, аналіз та узагальнення. Методологія трансдисциплінарного підходу в історичному дослідженні передбачає використання методів і підходів з різних наукових дисциплін. Це дозволяє розширити уявлення про досліджувану проблему, побачити її з різних ракурсів і глибше зрозуміти її сутність.

Структура роботи дипломна робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, 2 розділів та 6 підрозділів, висновків та списку використаних джерел та літератури (54 найменувань). Загальний обсяг тексту становить 62 сторінок, із них основного тексту – 52 сторінок.

РОЗДІЛ I. Генезис нормативно-правової бази та правових та історичних концепцій з історії контрабанди.

1.1. Зарубіжна історіографія з історії контрабанди в Україні у період 1991-2023 рр.

У різні періоди історії контрабанда була поширена в різних країнах, залежно від їх економічної ситуації і політичних обставин. Наприклад, у Великобританії в кінці XVIII ст. контрабандисти ввозили з Європи алкоголь і речі розкоші, на які встановлювалися високі мита. Основною причиною контрабанди є розбіжність (часто дуже велика) цін на певні товари в різних країнах. Таким чином, однакова тарифна та цінова політика в країнах ЄС призводить до того, що ціни на більшість товарів для споживачів в Україні виявляються значно вищими, ніж у сусідніх країнах-членах ЄС (Польща, Словаччина, Угорщина та інші), що створює сприятливі умови для контрабанди. Аналогічна ситуація спостерігається з бензином в Тунісі, де внутрішня ціна на паливо в кілька разів вища, ніж у сусідніх Алжирі та Лівії, що призводить до значного нелегального ввезення дешевого палива в Туніс [32].

У державах, проти яких введено торгове ембарго або діють інші санкції (зазвичай політичні санкції тісно пов'язані з економічними - заборона або обмеження на здійснення комерційних і банківських операцій) також зростає роль контрабанди та інших негативних економічних явищ, як наприклад, "чорний ринок". Наприклад, після введення міжнародного ембарго проти Куби імпорту багатьох товарів до цієї країни став контрабандним, те ж саме трапилося в 1990-х роках після введення санкцій щодо Сербії - тільки завдяки контрабанді палива і товарів першої необхідності економіка Сербії не зруйнувалася [31]. У таких умовах часто сама держава через своїх високопоставлених чиновників "покриває" здійснення контрабанди. А вже справжніми "розсадниками" контрабанди є непризнані (сепаратистські) державні утворення, як наприклад, Придністровська Молдавська Республіка

або Південна Осетія, а також нестабільні слабкі держави, в яких правова система, митний контроль є несталими, або ті, що зазнають значних внутрішніх потрясінь (наприклад, Сомалі). Перевезення деяких предметів не тільки завдає економічної шкоди окремим державам, а й часто несе загрозу життю і здоров'ю громадян - це стосується контрабанди зброї, наркотиків, вибухівки і т.д. Більшість з таких злочинів є міжнародними і часто кваліфікуються не як контрабанда, а як міжнародний тероризм. Ці злочини набули особливого поширення в другій половині ХХ ст. з процесами глобалізації і утворення міжнародної злочинності та мережі міжнародних терористичних організацій.

Контрабанда в Україні є важливою темою досліджень для багатьох зарубіжних науковців. Починаючи з отримання Україною незалежності у 1991 році, контрабанда набула значного поширення в країні через послаблення державного контролю на кордонах та корупцію. За оцінками експертів, тіньовий імпорт в Україні традиційно коливається в діапазоні 8-10% ВВП, що становить понад \$10 млрд на рік. Згідно із Кримінальним кодексом України, предметами "контрабанди" є виключно культурні цінності, отруйні, сильнодіючі, вибухові речовини, радіоактивні матеріали, зброя, її частини або боєприпаси, наркотичні засоби або фальсифіковані лікарські засоби [30]. Відомо, що контрабанда виникла разом з митною системою і державою як такою. Протягом історії контрабанда мала особливий розвиток в країнах, де або запроваджувались високі митні тарифи на імпорт деяких груп товарів, або в тих країнах, де за умов дефіциту якихось груп товарів, встановлені штучні, санкціоновані державою обмеження на їх імпорт. Такою країною є наша держава - Україна. Зокрема, лише в 2018 році легальний зовнішньоторговельний оборот України склав \$104,5 млрд (80% ВВП), тож не складно уявити суму тіньового імпорту, нелегального, який коливається в межах 10% ВВП [50]. Зарубіжні дослідники приділяють увагу як загальним тенденціям розвитку контрабанди в Україні, так і окремим її аспектам. У цій роботі ми спробуємо проаналізувати основні тези, аргументи, джерела та

методи зарубіжних дослідників, що присвятили свої роботи контрабанді в Україні у період 1991-2023 рр., а також виявити їхні сильні та слабкі сторони, переваги та недоліки, сходження та розбіжності.

У 2013 році глобальні втрати від контрафактних товарів були оцінені в 700 мільярдів євро, з яких 1 мільярд євро припадав на Україну. Президент Українського альянсу проти підробок та піратства, А. Пахаренко-Андерсон, вказала, що це не тільки питання втрати прибутків і недостатніх бюджетних надходжень, але й порушення трудових і технологічних стандартів, які гарантують якість продукції та безпеку працівників.

Контрафактні товари можуть бути шкідливими для здоров'я людей, а кошти, отримані від їх продажу, часто використовуються для фінансування організованої злочинності. За даними податкових органів, обсяг тіньового сектору економіки України досягав принаймні 350 мільярдів гривень на рік, а рівень “тінізації” економіки складав 34%, за даними Міністерства економічного розвитку та торгівлі [50].

За даними консалтингової компанії Klynveld Peat Marwick Goerdeler (KMPG) 2021 року, Україна є одним з головних джерел контрабандних сигарет в країни Європейського Союзу, такі як Чехія, Угорщина, Румунія та Польща. Це пов'язано з низькими цінами на тютюнові вироби в Україні та її географічним розташуванням [38]. Нелегальна продукція з України складала 10-12% від загального споживання контрабандних сигарет в країнах ЄС у минулі роки. Велика частина контрабанди приходить на так звані “псевдо-DutyFree”, “псевдо-експорт” та фальшиві товари, які нелегально виробляються в Україні. Однак, деякі товари, що легально виробляються для внутрішнього ринку, також можуть потрапити за кордон через різні схеми. Контрабанда безакцизних товарів приносить значні прибутки через низькі витрати на їх виробництво та можливість уникнути сплати податків. Крім того, приблизно половина нелегальних ринків Румунії та Угорщини контролюється одним з відомих українських брендів, який широко представлений на внутрішньому ринку України [50].

В статті Shustrova K. V., Bohatyrova M. O. «Current issues against smuggling in Ukraine» детально аналізують сутність та нормативний зміст контрабанди, використовуючи відповідні статті Кримінального та Митного кодексів України [8]. Вони розглядають основні види контрабанди, які відрізняються за предметом (зброя, наркотики, культурні цінності тощо) та відповідальністю (кримінальна чи адміністративна). Особлива увага приділяється класифікації контрабанди за суб'єктами, включаючи історичні та культурні цінності, вибухові речовини, радіоактивні матеріали, лісоматеріали, наркотичні засоби тощо. Автори вказують на необхідність криміналізації контрабанди рідкісних видів тварин і рослин, біологічних агентів, трансплантатів, а також пропонують криміналізувати контрабанду алкоголю і тютюну.

В статті детально проаналізовано суб'єкти протидії контрабанді, як загальні (Кабмін, Президент, ВРУ), так і спеціальні (СБУ, МВС, ДПСУ, ДФС та ін.), і розглянуто їх повноваження у цій сфері [41]. Окрема увага приділена адміністративній та кримінальній відповідальності за контрабанду, а також порядку притягнення до неї.

Отже, стаття містить ґрунтовний аналіз правового регулювання та практичних аспектів протидії контрабанді в Україні. Автори слушно пропонують шляхи удосконалення законодавства у цій сфері.

Стаття Voytseshchuk's A. D. «Contraband of goods and customs offense: The assessment of global challenges and problems for Ukraine» присвячена аналізу глобальних тенденцій контрабанди та порушень митних правил, а також оцінці викликів для України в цій сфері. Автор детально аналізує основні предмети глобальної нелегальної торгівлі - наркотики, об'єкти флори і фауни, контрафактна продукція, культурні цінності, зброя. Встановлює, що серед них найбільшим попитом на нелегальних ринках користуються наркотики, зокрема канабіс [10].

Окрема увага приділяється проблемі переміщення через митний кордон контрафактної продукції. Наголошується, що це посилює корупцію та

становить загрозу життю й здоров'ю людей. Розглянуто українське законодавство щодо регулювання контрабанди та порушень митних правил, зокрема Митний та Кримінальний кодекси [10]. Проаналізовано основні види порушень в Україні.

Визначено шляхи протидії контрабанді в Україні - посилення взаємодії між митними та правоохоронними органами, підвищення кваліфікації митників, залучення кінологічних служб, боротьба з корупцією. Зроблено висновок, що Україна залишається важливою ланкою глобальних схем нелегального переміщення товарів, тому потребує ефективних заходів боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил.

Отже, у статті комплексно проаналізовано світові тенденції та проблеми боротьби з контрабандою і запропоновано шляхи удосконалення митного законодавства та практики України у цій сфері.

Стаття «Measures to combat smuggling and corruption in the customs clearance of commercial goods in Ukraine» Kulish, A. Chumak, V. V. Chernysh, R. Khan, O. O. висвітлює ключові проблеми, які впливають на економіку України. Вона акцентує увагу на негативному впливі контрабанди та корупції на доходи державного бюджету, незважаючи на різні визначення цих явищ. Також в статті пропонують впровадити принципи прозорості в діяльності митниці, включаючи публікацію інформації про митну вартість та обмін даними з іншими країнами в режимі реального часу, забезпечуючи при цьому захист персональних даних. Вони також вказують на необхідність вдосконалення процедур конкурсного відбору та кваліфікаційних вимог до митних посад для запобігання корупції, включаючи психологічне тестування та моніторинг способу життя кандидатів [5].

Стаття підкреслює, що масштабна контрабанда комерційних товарів має бути криміналізована через її економічні загрози та пріоритетність для правоохоронних органів. Вона також вказує на відсутність координації між українськими відомствами та сусідніми країнами, вимагаючи багатосторонньої угоди про єдині вимоги до обміну інформацією та співпраці.

Також , автори стверджують, що повноваження митної служби щодо розслідування контрабанди є недостатніми і мають бути розширені, як у багатьох країнах ЄС, оскільки розпорошення слідчих повноважень між різними відомствами призводить до неефективності [5].

Підсумовуючи, у статті стверджується, що потрібні конкретні реформи, які не обмежуються декларативними заходами. Основні рекомендації включають: внесення змін до кримінального законодавства; захист, але публікацію митних даних; більш суворий відбір кандидатів на роботу в митниці; посилення міжнародної координації; розширення слідчих повноважень митної служби. Впровадження таких системних змін допоможе боротися із загрозами контрабанди та корупції для економіки та державних інтересів України.

Отже контрабанда є серйозною проблемою для економіки України, завдаючи шкоди державному бюджету в розмірі мільярдів доларів щорічно. Основними чинниками її поширення є корупція, недосконале митне законодавство та слабка координація між відомствами. Зарубіжні дослідники відзначають, що Україна є одним з головних джерел контрабандних сигарет до країн ЄС, також мають місце контрабанда зброї, наркотиків, контрафактної продукції тощо.

Щоб протистояти контрабанді, в Україні пропонується ввести кримінальну відповідальність за контрабанду товарів масового вжитку. Також необхідно зміцнити співпрацю митних і правоохоронних органів, підвищити прозорість митниці, вдосконалити процедури відбору персоналу на митниці, розширити слідчі повноваження митної служби та вдосконалити законодавство. Для боротьби з контрабандою потрібні системні реформи, включаючи вдосконалення законодавства, зміни в кадровій політиці, міжвідомчу координацію та міжнародне співробітництво. Тільки комплексний підхід зможе захистити економічні інтереси держави.

1.2. Проблеми рекриміналізації контрабанди в Україні: історико-правовий аналіз.

Рекриміналізація контрабанди є однією з найбільш актуальних тем, що стосуються сучасної України. Контрабанда, яка раніше вважалася простим порушенням митного законодавства, тепер стала серйозною проблемою, яка загрожує національній безпеці та економіці країни. Україна, як транзитна країна, знаходиться на перехресті між Східною та Західною Європою, що робить її привабливою для контрабандистів. Незаконне переміщення товарів через кордон стало поширеним явищем, з періоду незалежності країни в 1991 році [30]. Початково контрабанда не розглядалася як серйозне порушення, і митні органи надавали недостатню увагу цьому явищу. За цей період було встановлено лише адміністративну відповідальність за контрабанду, яка передбачала штрафи або арешт. Проте, з часом обсяги контрабандних операцій значно зросли, що призвело до збільшення втрат для економіки країни. Уряд України зрозумів необхідність боротьби з цим явищем та прийняв ряд заходів для посилення контролю на кордоні.

У 1999 році було прийнято закон "Про боротьбу з контрабандою", який передбачав кримінальну відповідальність за контрабанду. Згідно з цим законом, контрабандистам загрожували покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 3 до 12 років. Таким чином, контрабанда стала кримінальним злочином, а не простим порушенням митного законодавства. Однак, попри прийняття цього закону, проблема контрабанди продовжувала існувати. Злочинні групи знаходили нові способи в обхід митного контролю та продовжували займатися незаконним переміщенням товарів через кордон. Недостатня ефективність боротьби з контрабандою з боку правоохоронних органів також сприяла рекриміналізації цього виду злочинної діяльності [28].

Після декриміналізації контрабанди товарів в Україні в 2011 році, багато людей обговорюють, чи було це доцільним кроком. Вони також розглядають питання про необхідність встановлення кримінальної

відповідальності за контрабанду товарів. За словами В. В. Кухаря, декриміналізація незаконного переміщення товарів через кордон призвела до збільшення числа протиправних угруповань та осіб, які спеціалізуються на цьому виді протиправної діяльності. Це стосується, в першу чергу, тих, хто займається незаконним переправленням різних товарів, таких як цигарки, текстиль, продукти харчування, запасні частини, ювелірні вироби тощо. Крім того, це призвело до зниження рівня протидії цим правопорушенням, оскільки проведення оперативно-розшукової діяльності в такому разі Законом заборонено [34]. О.С. Прокопенко вважає, що контрабанда товарів формує замкнуте коло, яке включає "тінізацію" економіки держави, відтік валютних коштів за кордон, втрату надходжень до державного бюджету. Вітчизняний товаровиробник також зазнає збитків, а нормальний порядок товаровідносин на внутрішньому ринку України порушується. Вітчизняний виробник товарів також зазнає збитків, а нормальний порядок товаровідносин на внутрішньому ринку України порушується. Т. О. Михайліченко пропонує внести зміни до законодавства, щоб зменшити негативні наслідки, спричинені Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності". Вона пропонує встановити кримінальну відповідальність за контрабанду товарів, які мають значне економічне значення, в статті 201 Кримінального кодексу України, а також прийняти відповідні регулятивні норми. Це допоможе удосконалити статтю 201 Кримінального кодексу України і повернути контрабанду товарів до сфери кримінального регулювання. Ця ідея вже реалізована у проекті Закону України "Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірного декларування товарів" (реєстровий № 5420), який не викликає заперечень [28].

При детальному аналізі зазначеного проекту Закону України можна прийти до висновку, що він має деякі недоліки. Це питання вже стало

предметом обговорення науковцями. Ю. Ю. Забуга та Т. О. Михайліченко висвітлюють декілька проблем у проекті Закону України, які вони вважають важливими: 1) Додавання статей 201-2 “Контрабанда товарів” та 202-3 “Контрабанда підакцизних товарів” до Кримінального кодексу України призведе до перевантаження його Особливої частини.; 2) У законопроекті неоднорідно описана кваліфікуюча ознака повторність/рецидив.; 3) Виявляється непослідовність у розумінні значного та великого розмірів у пропонувані складах контрабанди товарів та контрабанди підакцизних товарів.; 4) Поява пропонувані у законопроекті норм у чинному Кримінальному кодексу України призведе до того, що “вчинення контрабанди організованою групою” буде виступати особливо кваліфікуючою ознакою складів товарної контрабанди (ст. 201-2) та контрабанди підакцизних товарів (ст. 201-3), тоді як при вчиненні контрабанди предметів, описаних ст. 201 КК, її врахування можливе лише судом при призначенні покарання в якості обставини, яка його обтяжує, що є неприпустимим.; 5) Встановлено надмірні розміри штрафів у санкціях в ч. 2 ст. 201-2 та ч. 2 ст. 201-3 законопроекту [19].

Однак, проект Закону України, який розглядається, має і інші недоліки. Зокрема, він пропонує ввести два нові види контрабанди - контрабанду товарів (ст. 201-2) та контрабанду підакцизних товарів (ст. 201-3). Ці статті не тільки встановлюють кримінальну відповідальність за два окремих види дій, але й вносять зміни до системи кримінальних правопорушень, які передбачають кримінальну відповідальність за дії, спрямовані на переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю певних предметів. Ця конструкція об’єктивних ознак лежить в основі побудови об’єктивної сторони таких кримінальних правопорушень, як контрабанда (ст. 201), переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України (ст. 201-1), контрабанда товарів (ст.

201-2), контрабанда підакцизних товарів (ст. 201-3), контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів (ст. 305). В основі зазначених кримінальних правопорушень лежить об'єктивна сторона, яка відрізняється тільки характеристиками предмета контрабанди. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що всі ці правопорушення складають однорідну групу дій, між якими мають бути системні зв'язки. Однак у деяких випадках ці системні зв'язки були порушені [20].

Отже, враховуючи певні проблеми, пов'язані з встановленням кримінальної відповідальності за товарну контрабанду, можна розглянути питання щодо її відновлення. Варто зазначити, що традиційна "товарна" форма контрабанди раніше вже визнавалась злочином в нашій державі - з моменту ухвалення чинного Кримінального кодексу і до часткової декриміналізації контрабанди згідно із Законом України від 15 листопада 2011 року № 4025-VI "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності". У чинній редакції ч. 1 ст. 201 КК зазначалося [42], що стосовно переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчиненого в значних розмірах. Іншими словами, попереднє та запропоноване сьогодні формулювання відповідного фрагменту диспозиції статті про контрабанду є практично ідентичними, відмінність полягає лише в підходах до опису злочинних наслідків матеріального характеру. Зараз пропонується встановити різні рівні кримінальної відповідальності в залежності від вартості незаконно переміщених товарів (500, 2000 і 5000 НМДГ), у той час як за попередньої редакції ст. 201 КК контрабанда товарів визнавалась злочином лише у випадку великих розмірів (і, відповідно, визнавалась злочином, а не адміністративним правопорушенням), тобто якщо їхня загальна вартість становила 1000 НМДГ і більше [30].

Актуально буде згадати статтю «Про необхідність рекриміналізації «товарної» контрабанди (порівняльно-правовий аспект)» авторство якої належить Каменському Д.В., було проведено аналіз суспільної небезпеки, що виникає внаслідок незаконного переміщення товарів через митний кордон України. Автор надав аргументи “за” і “проти” рекриміналізації “товарної” контрабанди. Було проаналізовано актуальні законопроекти, що стосуються питання рекриміналізації "товарної" контрабанди. Автор висвітлив як очевидні переваги, так і суттєві недоліки цих проектів [29]. Також було встановлено, що створення нових спеціальних заборон на контрабанду окремих видів товарів не є доцільним. Натомість, оптимальним підходом видається відновлення кримінальної відповідальності за незаконне переміщення товарів у межах діючого законодавства. Автор також зробив аргументоване припущення, що рішуча протидія контрабандним схемам в Україні вимагає не лише зосередження правоохоронних ресурсів на цьому напрямі та вдосконалення відповідної нормативної бази, а й прояву політичної волі в державі.

За результатами ознайомлення з релевантним американським досвідом було встановлено, що позитивним аспектом заокеанської моделі протидії контрабанді є комплексна, певною мірою “агресивна” політика держави в частині захисту національної економіки від неконтрольованого і, відповідно, неоподаткованого переміщення товарів через державний кордон. Водночас здебільшого критично сприймається ідея криміналізації контрабанди в США в межах п’ятнадцяти окремих заборон, що є проявом певної казуїстичності законодавчого описання. Ця стаття є важливим внеском у дискусію про рекриміналізацію “товарної” контрабанди, надаючи глибокий аналіз і порівняння різних підходів до цього питання.

Стаття Бабіков Д.В «Кримінальна відповідальність за контрабанду в Україні: деякі питання теорії та практики» присвячена дослідженню проблем кримінальної відповідальності за контрабанду в Україні. У статті піднімаються проблемні питання щодо юридичної оцінки ознак злочинів контрабанди, передбачених статтями 201, 201-1 та 305 Кримінального кодексу України. Цій

тематиці приділяється значна увага в науковій літературі, проте залишаються дискусійні моменти стосовно коректної кваліфікації порушень митних правил. Контрабанда становить серйозну загрозу економічній безпеці та розвитку України. За різними оцінками, щорічні втрати держбюджету від контрабанди становлять 63-300 млрд грн. Тому боротьба з цим явищем має стати одним з пріоритетів державної політики [11].

У статті проаналізовано зміст суспільної небезпеки контрабанди та її негативний вплив на відносини ринкової економіки в Україні. Також уточнено ознаки об'єктів та суб'єктів відповідних посягань. Наголошено на особливому правовому статусі певних предметів, що переміщуються через митний кордон України. Також звертається увага на важливість врахування бланкетного способу опису диспозицій заборон стосовно контрабанди. Це передусім стосується норм Митного кодексу України, а також підзаконних актів, які деталізують порядок переміщення певних предметів через митний кордон. У науковій літературі та судовій практиці існують суперечності щодо визначення моменту закінчення контрабанди, особливо при приховуванні предметів від митного контролю. Обґрунтовується позиція, що виявлення заборонених до ввезення наркотичних засобів під час митного оформлення слід кваліфікувати як закінчений злочин контрабанди, а не замах на нього. Підкреслюється, що коректна кваліфікація контрабанди залежить від правильного визначення норм регуляторного законодавства, які деталізують об'єктивні ознаки цих злочинів. Вирішення проблемних питань дозволить посилити притягнення до відповідальності за злочини у сфері контрабанди. Таким чином, у даній статті були детально проаналізовані проблематичні аспекти кримінально-правової оцінки контрабанди, а також запропоновано різні шляхи їх вирішення з метою більш ефективної боротьби з цим негативним явищем.

Отже, в ході роботи було проведено аналіз проблеми рекриміналізації контрабанди в Україні. Закон України "Про боротьбу з контрабандою", який був прийнятий у 1999 році, встановлював кримінальну відповідальність за контрабанду товарів. Це означало, що незаконне переміщення товарів через

митний кордон України каралося штрафом від 50 до 100 мінімальних заробітних плат або позбавленням волі на строк від трьох до семи років. Однак, у 2011 році було прийнято рішення про декриміналізацію контрабанди товарів. Це означало, що кримінальна відповідальність за контрабанду товарів була знята, за винятком контрабанди зброї, боєприпасів, наркотичних засобів, радіоактивних речовин та інших товарів, що становлять небезпеку для життя та здоров'я людини. У 2017 році, враховуючи значне збільшення нелегальних тютюнових виробів на українському ринку, уряд України затвердив “Стратегію боротьби проти незаконного виробництва та обігу тютюнових виробів до 2021 року” [16]. Одним з ключових елементів цієї стратегії було повернення кримінальної відповідальності за контрабанду сигарет. У 2018 році уряд спробував впровадити цю ідею, представивши проект закону №8543 “Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів” до Верховної Ради. Однак цей документ не був розглянутий ні парламентом, ні відповідним комітетом. Можливо, тоді 4,4% нелегального ринку сигарет не вважалися загрозовими, хоча вже тоді державний бюджет втратив близько 2,6 мільярдів гривень через несплачені податки. У 2019 році уряд знову повернувся до ідеї криміналізації контрабанди. Тодішній голова Державної митної служби України Максим Нефьодов заявив, що підтримує повернення митниці до виконання оперативно-розшукових функцій та посилення відповідальності за контрабанду, особливо високо маржинальних товарів. Президент України Володимир Зеленський у 2021 році вніс до парламенту законопроект №5420, який передбачав криміналізацію контрабанди товарів [28]. Цей законопроект був прийнятий на першому читанні в липні 2021 року. Він відрізнявся від попередніх тим, що передбачав більш суворі кримінальні покарання за контрабанду підакцизних товарів.

Підакцизні товари є найбільш прибутковими для контрабандистів. Відсутність достатнього покарання за незаконне переміщення таких товарів призводить до абсурдних ситуацій. Наприклад, мешканець Закарпаття був

притягнутий до адміністративної відповідальності за контрабанду сигарет 163 рази. За даними опитування, проведеного компанією InfoSapiens, 90% українців підтримують криміналізацію контрабанди підакцизних товарів [16]. Цей законопроект підтримали експерти та представники виконавчої влади. Голова Державної фіскальної служби Вадим Мельник вважає цей законопроект важливим, оскільки він дозволить митним органам документувати злочини та брати участь в оперативно-розшукових заходах. Він також вважає, що введення кримінальної відповідальності за контрабанду може виступати як стримуючий фактор для потенційних злочинців.

Глава Держприкордонслужби України Сергій Дейнеко також підтримав ідею криміналізації відповідальності за контрабанду, зазначивши, що Україна є однією з небагатьох країн в Європі, де це не є кримінальним правопорушенням. Він висловив сподівання, що законопроект, запропонований Президентом України, буде невдовзі прийнятий Верховною Радою.

У 2023 році було прийнято Закон України про рекриміналізацію контрабанди. Цей закон встановлює кримінальну відповідальність за контрабанду товарів, крім тих, чия вартість не перевищує 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Порівняння цих трьох законодавчих актів дозволяє зробити такий висновок: закон 1999 року був першим кроком у боротьбі з контрабандою на законодавчому рівні. Він передбачав кримінальну відповідальність за контрабанду товарів. Декриміналізація контрабанди товарів у 2011 році призвела до збільшення обсягів контрабанди, оскільки кримінальна відповідальність за це була знята. Закон про рекриміналізацію контрабанди, прийнятий у 2023 році, є спробою повернути кримінальну відповідальність за контрабанду товарів (з певними обмеженнями), щоб протидіяти цьому явищу [14].

Доречно буде розглянути в роботі країни де є кримінальна відповідальність за контрабанду товарів. Отже з 1999 року в Польщі встановлено кримінальну відповідальність за контрабанду, з покаранням у

вигляді позбавлення волі на термін від 5 днів до 5 років. Окрім того, законодавство передбачає відповідальність для осіб, які придбають, зберігають або перевозять товари, незаконно ввезені на територію країни, а також тих, хто сприяє їх розповсюдженню. Стан ситуації з контрабандою в Польщі протягом тривалого часу був стабільним [38]. Однак, під час значного зростання акцизів у 2011-2014 роках, незважаючи на ризик отримати в'язничний термін, нелегальний ринок почав розширюватися. Стабілізація ситуації була досягнута лише після введення мораторію на підвищення податкових ставок, що спричинило зменшення втрат державного бюджету Польщі.

У Греції кримінальна відповідальність за контрабанду підакцизних товарів ввели ще до 2001 року, а в 2010 році було прийнято рішення про збільшення штрафів. Терміни ув'язнення визначаються в залежності від обсягу втрат державного доходу від акцизу на конфісковані товари, але вони не можуть бути меншими за 6 місяців. За повторні порушення передбачено два роки ув'язнення, а у випадку, коли втрати від акцизного збору держави або ЄС перевищують 150 000 євро, термін ув'язнення може скласти до 10 років. Важливо відзначити, що в Греції кримінальна відповідальність за контрабанду поширюється не тільки на підакцизні товари, але і на більшість інших товарів [38].

Таким чином, можна сказати, що Україна активно шукає ефективні способи боротьби з контрабандою на законодавчому рівні. Для досягнення значного прогресу в цьому напрямку потребуються додаткові заходи, такі як покращення роботи митних органів, зміцнення прикордонної безпеки та впровадження ефективних механізмів протидії корупції в митних органах.

1.3. Контрафакт та право інтелектуальної власності, як об'єкти контрабанди.

Передумовами прогресування контрабанди є стрімкий розвиток платформ електронної комерції та розмита регламентація відносин у сфері охорони та захисту прав інтелектуальної власності (ІВ) в інтернет-середовищі. Це сприяє поширенню піратства та розповсюдженню нелегальних копій ІВ. Процес захисту прав власників авторських прав, торгових марок та патентів у цифровому просторі є складним та не дуже ефективним [48].

У звітах Всесвітньої організації інтелектуальної власності (WIPO), Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) і відомства з інтелектуальної власності ЄС (EUIPO) зазначається, що втрати від торгівлі контрафактними та піратськими товарами у світі за різними роками становили: в 2019 році – 464 мільярди доларів (2,5% світової торгівлі); в 2016 році – 509 мільярдів доларів (3,3% світової торгівлі); в 2013 році – 461 мільярд доларів (2,5% світової торгівлі); у 2007 році – 250 мільярдів доларів (майже 2% світової торгівлі), у 2006 році більш ніж 200 мільярдів доларів [37]. Як зазначається у звіті, обсяг торгівлі підробками залишився значним, а втрати у порівнянні близькі до ВВП країн з розвинутою економікою, таких як Австрія чи Бельгія. А одна реалізована контрафактна одиниця товару витісняє з ринку як мінімум одну одиницю легальної продукції наведена статистика базується лише на глобальних митних вилученнях і не включає контрафактні товари, які не були вилучені. Представлені цифри підтверджують негативну динаміку зростання обсягу торгівлі контрафактними та піратськими товарами на світовому ринку. За даними Global Brand Counterfeiting Report, витрати на боротьбу з контрафактними товарами в світі зросли з 98 мільярдів доларів у 2013 році до 1,13 трильйони доларів у 2020 році. Це свідчить про те, що проблема контрафакту та піратства є серйозною не тільки для України, а і для світу. У огляді Торгового представництва США (USTR) відомих ринків контрафакту та піратства за 2020 рік, відзначена і Україна та її ринок 7-й кілометр, що на

околиці міста Одеси [3]. Як зазначається у звіті Ринок 7-й кілометр є одним з найбільших оптово-роздрібних ринків Європи та важливим внеском у місцеву економіку. Проте продавцям на цьому ринку доручають продавати великі обсяги підроблених товарів з Китаю та інших країн Азії. У звіті також зазначено, що оглядачами USTR не зафіксовано повідомлень про примусову діяльність з боку української влади, але і мір щодо боротьби з контрафактом теж не зафіксовано. Отже, оглядачами USTR зроблено висновок, що продавці продовжують безкарно займатися продажем контрафакту.

Місія Європейського Союзу з питань прикордонної допомоги Молдові та Україні (EUBAM) визначає контрафакт як вироби, що були створені, розпросторені або продані без дозволу власника прав на інтелектуальну власність. Основними характеристиками контрафакту, які EUBAM використовує, є відсутність офіційних маркувань, позначок або документів, що підтверджують походження товару, а також нелегальне використання торгових марок, символів, логотипів та інших форм інтелектуальної власності [46].

Український альянс по боротьбі з підробками та піратством (УАПП) проводить опитування громадської думки під час просвітницьких кампаній. За результатами, лише 15% дорослих та молодих людей в Україні впевнені, що ніколи не купували підроблені товари. Водночас, 50% студентів та учнів старших класів свідомо купували підроблені товари, а 25% з них продовжуватимуть купувати підробки, оскільки вони не бачать в цьому нічого поганого, а грошей завжди не вистачає. Раніше вважалося, що підробки найбільше завдають шкоди виробникам відомих брендів. Однак, за останніми даними дослідження Smart Brand protection в ЄС, підробки також завдають шкоди малому та середньому бізнесу - кожне четверте підприємство з п'яти постраждало. Ризик постраждати від підробок існує в усіх галузях промисловості. Найбільше втрати зазнала модна індустрія, де 93% компаній постраждали. За нею йдуть електроніка (82%), спорт (79%), побутова техніка (73%), іграшки та ігри (69%), краса та особистий догляд (65%) [44].

У сфері права інтелектуальної власності одним з найважливіших міжнародних документів, пов'язаних з незаконним переміщенням контрафактної продукції через кордони, є Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС), яка була прийнята в рамках Світової організації торгівлі [49]. ТРИПС є ключовим інструментом міжнародного права інтелектуальної власності, включаючи захист патентів, торговельних марок, авторських прав, захист комерційних найменувань та інших об'єктів інтелектуальної власності. Ця угода має значний вплив на захист інтелектуальної власності в Україні, оскільки вимагає від країн-учасниць забезпечити ефективний захист прав інтелектуальної власності, включаючи захист від контрафактних товарів, які порушують права інтелектуальної власності.

Варто відзначити, що поширення контрафактної та піратської продукції завдає шкоди не лише правовласникам, виробникам та продавцям оригінальних товарів, а й національним інтересам. Це призводить до фінансових втрат, втрати репутації виробників, втрати інвестиційної привабливості країни, зниження бюджетних надходжень та робочих місць. Очевидно, що для боротьби з контрабандою та порушеннями прав ІВ необхідно впровадження ефективних заходів. Це може включати розкриття та припинення порушень, зміцнення відповідальності за такі дії, а також запровадження механізмів боротьби з піратством та нелегальними копіями [44].

Необхідно законодавчо визначити, що при огляді та конфіскації товарів, які були ввезені з приховуванням від митного контролю або без декларування, митники відділу захисту прав ІВ повинні бути присутніми. Це пов'язано з тим, що такі товари можуть бути підробками і не повинні потрапити на ринок. Якщо власник товару не погоджується на його знищення, для підтвердження порушення прав ІВ та складання протоколу про порушення митних правил, відповідним доказом повинні бути висновки про контрафактність продукції від самого правовласника або його уповноваженого представника (зміни до ст. 399

МКУ). [48]. Підроблений товар повинен бути знищений, а не випущений на ринок, як це дозволяє п. 8 ст. 243 МКУ. Тому до санкції ст. 476 МКУ необхідно додати знищення товарів, що переміщуються з порушенням права ІВ, а п. 8 ст. 243 викласти в новій редакції або повністю видалити. Правовласники повинні мати можливість участі у судовому розгляді справ про порушення митних правил (зміни до ст. 497 та 498 МКУ).

Процедури розміщення підроблених товарів на митних складах та їх подальше знищення мають бути легкими для виконання. Це означає, що необхідно мати можливість зберігання підробленої продукції на митних складах для подальшого знищення великих партій товарів одного виду. Також повинна бути можливість знищення товарів не в регіоні відповідальності митниці, яка зупинила переміщення, якщо в цьому регіоні немає відповідного підприємства-знищувача.

Правоохоронні органи активно сповіщають громадськість через соціальні мережі та офіційні веб-сайти про свої дії проти виробників та дистриб'юторів підробленої продукції. Звіти Генеральної прокуратури свідчать про те, що кількість кримінальних справ за статтею 229 Кримінального кодексу України значно зросла у 2023 році порівняно з 2022 роком [41].

У 2022 році було відкрито 27 таких справ, з яких 21 була на розгляді в Національній поліції, а 6 - в Бюро економічної безпеки. Проте за перші вісім місяців 2023 року кількість цих справ зросла до 91, з яких 29 були на розгляді в Національній поліції, а 62 - в Бюро економічної безпеки [54].

У 2022 році, працюючи в інтересах наших клієнтів, митниця успішно призупинила митне оформлення 102 партій контрафактних товарів. Ці призупинення призвели до знищення товарів, складання адміністративних протоколів або ініціювання господарських процесів. За перші вісім місяців 2023 року було здійснено 115 таких успішних призупинень. З них по 28 призупинень призвели до складання адміністративних протоколів, по 8 призупинень ініціювали господарські процеси, а в 89 випадках було знищено контрафактну продукцію за статтею 401 Митного кодексу України. Серед

митниць, які здійснили найбільше призупинень, особливо великих партій контрафактних товарів (понад 1000 одиниць), виділяються Київська, Львівська та Одеська митниці [3]. Одеська митниця здійснила шість таких призупинень самостійно. Львівська митниця зупинила значну партію контрафактної кави (майже 20 000 одиниць) за допомогою Київської моніторингової митниці. Закарпатська та Волинська митниці здійснили по два значні призупинення. Серед призупинених контрафактних товарів, які використовували торговельні марки семи відомих виробників брендівих товарів, були такі: навушники та інші аксесуари для телефонів, футбольні м'ячі, взуття, кава, парфумерія, рюкзаки.

Стаття «Захист інтелектуальної власності від контрафакту в Україні» В.В. Топчія є важливим дослідженням, яке надає всебічний аналіз контрафакту інтелектуальної власності в Україні. Автор чітко визначає основні проблеми, які перешкоджають ефективній боротьбі з контрафактом, і пропонує ряд заходів щодо їх вирішення. У першій частині статті автор розглядає правові аспекти контрафакту. Він аналізує законодавство України про інтелектуальну власність, а також практику його застосування [51]. Топчій зазначає, що законодавство України про інтелектуальну власність є досить розвиненим. Воно відповідає основним міжнародним стандартам і містить положення, які дозволяють правовласникам захищати свої права від контрафакту.

Автор також зазначає, що практика застосування законодавства про інтелектуальну власність в Україні є недосконалою. Це пов'язано з низкою проблем, серед яких виділяються: 1) Недосконалість законодавства, яке не завжди дозволяє повною мірою захистити права правовласників. Наприклад, законодавство України не містить визначення контрафакту, що ускладнює його судове подолання.;2) Неefективність правоохоронних органів у боротьбі з контрафактом. Це пов'язано з недостатнім фінансуванням та кадровим забезпеченням правоохоронних органів, а також з недостатньою співпрацею між правоохоронними органами та правовласниками.

У другій частині статті автор розглядає економічні аспекти контрафакту. Він оцінює масштаби контрафакту в Україні, а також його економічний вплив. Топчій зазначає, що масштаби контрафакту в Україні є значними. За оцінками експертів, обсяг контрафакту в Україні становить близько 10% від загального обсягу товарів та послуг. Автор також зазначає, що контрафакт має значний економічний вплив [51]. Він може призвести до втрати доходів для правовласників, зниження цін на законні товари та послуги, а також підвищення ризику для здоров'я та безпеки споживачів.

У заключному розділі роботи автор формулює ряд висновків і пропозицій щодо боротьби з контрафактом інтелектуальної власності в Україні. Серед таких пропозицій виділяються: 1.) Вдосконалення законодавства про інтелектуальну власність. Це передбачає внесення змін до законодавства, які б дозволили повною мірою захистити права правовласників від контрафакту.; 2.) Посилення ефективності боротьби з контрафактом з боку правоохоронних органів. Це передбачає підвищення фінансування та кадрового забезпечення правоохоронних органів, а також посилення співпраці між правоохоронними органами та правовласниками.; 3.) Поширення інформованості населення про права інтелектуальної власності. Це передбачає проведення інформаційно-просвітницьких кампаній, які б підвищили рівень обізнаності населення про права інтелектуальної власності та про шкоду, яку може завдати контрафакт.; Ожде стаття В.В. Топчія є важливим дослідженням, яке надає всебічний аналіз контрафакту інтелектуальної власності в Україні. Автор чітко визначає основні проблеми, які перешкоджають ефективній боротьбі з контрафактом, і пропонує ряд заходів щодо їх вирішення.

Новіков О. В. у своїй роботі «Злочини проти інтелектуальної власності: поняття, види, сучасний стан та тенденції розвитку» визначає поняття злочинів проти інтелектуальної власності, аналізує ознаки цих злочинів, визначає їх різновиди та оцінює сучасний стан і тенденції розвитку цієї групи злочинів. Він вважає, що злочини проти інтелектуальної власності - це набір кримінальних посягательств на встановлений порядок володіння,

використання та розпорядження об'єктами прав інтелектуальної власності, які призводять до значної шкоди конкретним правовласникам [39]. Злочини проти інтелектуальної власності можуть бути згруповані у 3 групи: 1) ті, що порушують об'єкти авторських прав та суміжних прав (стаття 176 Кримінального кодексу України); 2) ті, що посягають на промислову власність (стаття 177, 231, 232 Кримінального кодексу України); 3) ті, що посягають на законні засоби індивідуалізації учасників економічного (цивільного) обороту товарів та послуг (стаття 229 Кримінального кодексу України).;

Автор зазначає, що в Україні щороку реєструється значна кількість злочинів проти інтелектуальної власності. Загалом за період 2007-2018 років (протягом дванадцяти років) було зареєстровано близько 6 тисяч таких злочинів і було виявлено майже 1.7 тисяч людей, які їх скоювали. Це питання потребує подальшого дослідження і розробки ефективних стратегій для боротьби з цими злочинами. Це може включати покращення законодавства, посилення контролю за дотриманням правил інтелектуальної власності, а також розвиток культури поваги до прав інтелектуальної власності в науковому середовищі.

Також, при аналізі статті В.В. Колесніченко "Напрямки вдосконалення адміністративно-правового захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності" розглядається питання щодо удосконалення правового регулювання заходів та процедур адміністративно-правового захисту права інтелектуальної власності. Виділено важливість внесення до Закону України "Про авторське право і суміжні права" процедур розгляду Апеляційною палатою Державної служби інтелектуальної власності України заперечень, заяв щодо визнання знака добре відомим в Україні. Обґрунтовано необхідність удосконалення правового регулювання статусу державних інспекторів з питань інтелектуальної власності, зокрема у частині застосування ними заходів примусового впливу, що може бути здійснене шляхом доповнення норм, перш за все, Закону України "Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних" [33]. Доведено необхідність

проведення глибокого аналізу проблеми адміністративної відповідальності юридичних осіб за порушення права інтелектуальної власності та пов'язаної з цим проблеми встановлення належної правової процедури застосування заходів відповідальності.

Таким чином, можна зробити висновок, що Історія захисту прав інтелектуальної власності в Україні та боротьби з контрафактом є складною та багатоаспектною. Ця проблема виникла в 1991-х роках, коли контрафакт став масовим явищем. У 2000-х роках Україна почала процес адаптації свого законодавства у сфері інтелектуальної власності до європейських та міжнародних норм. Проте, незважаючи на ці зусилля, застосування цього законодавства залишається неефективним. В останні роки міжнародні організації все більше звертають увагу на проблему контрафакту в Україні. Вони викладають значний тиск на Україну, спонукаючи її покращити ситуацію.

Таким чином, проблема контрафакту в Україні має довгу історію. Вона вимагає системних зусиль для її вирішення, особливо в світлі міжнародних зобов'язань та євроінтеграційного курсу країни. Це питання залишається актуальним і вимагає подальшого дослідження та аналізу. У тексті розглядаються три наукові статті, кожна з яких висвітлює різні аспекти проблеми захисту інтелектуальної власності в Україні.

***

Отже, можна зробити висновок, що зарубіжні дослідники приділяють значну увагу вивченню контрабанди в Україні, оскільки вона залишається серйозною проблемою для економіки та національної безпеки. Вони аналізують як загальні тенденції, так і конкретні аспекти цієї проблеми, включаючи предмети контрабанди та її регулювання. Єдиний системний підхід до боротьби з контрабандою відсутній, хоча існує консенсус щодо необхідності законодавчих змін, посилення координації між державними

органами та міжнародної співпраці. Рекомендується криміналізація деяких видів контрабанди та зміцнення повноважень митниці. Для глибшого розуміння проблеми та розробки ефективних стратегій протидії, необхідно розвивати міждисциплінарні дослідження, які враховують правові, економічні, соціальні та політичні фактори. Значні фінансові втрати та негативний вплив на легальний бізнес вимагають рішучих дій. Історично, введення кримінальних санкцій у 1999 році мало позитивний вплив на зменшення контрабанди, але її декриміналізація у 2011 році призвела до збільшення обсягів нелегального імпорту.

Також звернемо увагу на проблему контрафактної продукції в Україні є довготривалою та багатогранною. Вона охоплює широкий спектр товарів, від одягу до медикаментів. В останні роки міжнародні організації, такі як СОТ, ЄС, посилили тиск на Україну, вимагаючи поліпшити ситуацію у сфері захисту інтелектуальної власності. Це пов'язано з євроінтеграційним курсом України та необхідністю приведення законодавства у відповідність до міжнародних норм. З того часу, Україна пройшла шлях від масового розповсюдження контрафактних товарів до поступового приведення свого законодавства у відповідність до міжнародних стандартів. Однак, незважаючи на законодавчі зміни, ефективність застосування правових норм залишається низькою, що викликає занепокоєння на міжнародному рівні та вимагає подальших реформ

Останні законодавчі зміни у 2023 році, які повернули кримінальну відповідальність за контрабанду, особливо підакцизних товарів, є кроком у правильному напрямку. Досвід інших країн показує, що такі заходи можуть ефективно стримувати контрабанду. Проте, для більш ефективної боротьби, Україні потрібно зміцнити прикордонний контроль, покращити роботу митниці та вжити заходів проти корупції. Важливо також забезпечити, щоб кримінальна відповідальність була справедливою та не перевантажувала судову систему. В цілому, рекриміналізація контрабанди може бути ефективною, якщо вона буде частиною ширшої стратегії держави у вирішенні цієї проблеми.

РОЗДІЛ II. Актуальність трансдисциплінарного підходу у дослідженні контрабанди

2.1. Історія контрабанди в науковому просторі України 1991-2023 рр.

Контрабанда вперше була визнана правопорушенням у XIV-XVI століттях, коли активізувалися товарно-грошові відносини. В цей час були створені митниці для контролю за переміщенням товарів через кордони та стягненням митних зборів. Контрабанда - це незаконний транспорт товарів або інших речей через кордон, ухиляючись від митних правил. Вона була реакцією на митну політику, яка була складовою зовнішньої політики держави. Причини контрабанди, її склад і шляхи доставки залежали від зовнішніх і внутрішніх обставин в країні. Контрабанда не тільки завдає шкоди фінансовій системі країни, але й тісно пов'язана з такими злочинами, як хабарництво, спекуляція та грабіж. Іноді контрабандистів використовують сусідні країни для збору розвідувальної інформації. Ця боротьба була актуальною навіть у давні часи, коли митниці протистояли контрабандним групам у стародавніх китайських провінціях, Індії, Єгипті, Греції та інших місцях. Під час формування Київської Русі вперше було згадано про правила митного контролю в Руській правді. У судебнику князя Володимира встановлено, що за спробу провезти товар, не сплативши мито, покаранням буде конфіскація товару та побиття господаря товару батогами. [53]. Проте до середини 16-го століття контрабанда не вважалася злочином і не бачили в ній економічної загрози для держави. Але з часом, з розвитком індустріальної економіки та завоюванням нових територій, незаконне ввезення товарів стало серйозною проблемою. Це було пов'язано з тим, що великі ринки збуту та конкуренція між виробничими країнами створили умови для розширення контрабанди. Корупція та контрабанда на митниці поширювалися та розвивалися паралельно з процесом становлення незалежних держав. Це явище тісно пов'язане з встановленням кордонів та розробкою перших митних правил, які були спрямовані на забезпечення

економічної стабільності та захисту вітчизняного виробництва. Україна почала боротьбу з контрафактом після отримання незалежності в 1991 році. Перші заходи були спрямовані на формування необхідних правових основ, оскільки в СРСР ця проблема була ігнорована. У 1994 році було прийнято Закон України “Про охорону прав на винаходи та корисні моделі”, який став основою для боротьби з контрафактом в Україні [24]. Того ж року було прийнято Закон “Про охорону прав на товарні знаки та знаки для товарів і послуг”, який доповнив правову базу для боротьби з контрафактом [25]. У 1996 році набув чинності Закон України “Про захист від недобросовісної конкуренції”, який став ключовим інструментом для боротьби з порушенням конкуренції на ринку через виробництво та продаж контрафактних товарів [23]. З 2000-х років почався новий етап реформування митниці, пов'язаний із прагненням України інтегруватися до ЄС. Було прийнято низку законів, спрямованих на гармонізацію митного законодавства з нормами ЄС та міжнародними стандартами. У 2012 році Держмитслужбу було реорганізовано у Міністерство доходів і зборів України. Це дозволило посилити боротьбу з корупцією та контрабандою. Після Революції Гідності 2014 року розпочалися масштабні реформи митниці за підтримки ЄС. Було створено окремий орган – Державну фіскальну службу, на яку покладено завдання митного контролю. 2015 рік став переломним для митної справи в Україні. Цього року набув чинності новий Митний кодекс, розроблений з урахуванням європейського законодавства. Він спростив митні процедури, забезпечив прозорість контролю, створив сприятливі умови для законослухняного бізнесу. У 2016 році було запроваджено систему електронного декларування, що дозволило автоматизувати оформлення митних документів. Також розпочалося впровадження механізму “єдиного вікна” на кордоні. Протягом 2017-2018 років тривала реорганізація митниць. Було скорочено кількість митних постів, оптимізовано роботу персоналу. Це дало можливість підвищити ефективність митного оформлення.

У 2019 році запрацював інститут уповноважених економічних операторів – надійних учасників ЗЕД, які отримали спрощений доступ до митних процедур. Це сприяло розвитку легального імпорту та експорту. З 2020 року розпочалося активне впровадження системи аналізу та управління ризиками на митниці. Ця технологія дозволяє виявляти факти порушень без фізичного огляду вантажів, прискорюючи оформлення. Важливим кроком у 2021 році стало затвердження Стратегії розвитку митної справи, яка визначила пріоритети реформування галузі до 2023 року. У 2022 році тривала цифровізація митниць - запущено низку електронних сервісів для громадян та бізнесу. Також посилено боротьбу з контрабандою на кордоні завдяки новітньому обладнанню [16].

Історія митниці України свідчить про її постійний розвиток та адаптацію до нових умов. За роки незалежності митниця пройшла шлях від становлення до модернізації, стикаючись з численними викликами. Сьогодні, в умовах війни та складних економічних умов, перед митницею стоїть завдання зберегти свою стійкість та ефективність, а також забезпечити економічну безпеку та добробут країни [27].

Багато публікацій істориків, юристів-істориків та митних практикантів було опубліковано, як загальну, так і спеціалізовану літературу, в якому проаналізовано митні взаємини на території сучасної України від найдавніших часів до сьогодення. З початку 2000-х років в Україні було ініційовано дослідження проблем контрабанди в рамках історії митниці та митних відносин. Це дослідження було розпочато за ініціативою та під науковим керівництвом професора В.В. Ченцова. Особливу увагу в дослідженнях контрабанди в період незалежності України приділено науковим доробкам вчених істориків: О.О. Дячок, К.М. Колесников, О.В. Морозов, М. Є. Адамів, О.Г.Мельник, А. В. Тодошука, Ю.В.Запорожченко.

У своїй статті «Історія розвитку митної системи України: основні проблеми та досягнення в умовах європейської інтеграції» О.Г Мельник, М.Є Адамів, А.В Тодошук зазначили, що вивчення історії формування митної

системи незалежної України є надзвичайно важливим для виявлення основних труднощів та можливостей розвитку митної галузі в контексті європейської інтеграції. Автори виділили чотири основні етапи розвитку національної митної системи, які відбулися з моменту проголошення незалежності України до сьогодні, з урахуванням організаційно-структурних змін, пов'язаних з перетворенням Державного митного комітету України, Державної митної служби України, Міністерства доходів і зборів України та Державної фіскальної служби України. [37] Вони детально розглянули кожен етап в історії розвитку національної митної системи, визначили основні проблеми та переваги діяльності митних органів України на кожному з етапів. Вони довели, що потрібно почати новий п'ятий етап розвитку митної системи України, який передбачатиме глибоке реформування митної сфери та виведення її з стану тривалої стагнації на новий рівень розвитку.

Стаття Ю.В. Запорожченко «Крос-дисциплінарний підхід у вивченні історії контрабанди в умовах гібридної війни. Огляд історіографії 2014-2023 рр.» присвячена дослідженню контрабанди в Україні в умовах гібридної війни. Авторка обґрунтовує необхідність використання крос-дисциплінарного підходу для вивчення цієї проблеми, оскільки контрабанда є багатогранним явищем, що має економічні, політичні, соціальні та інші аспекти [27].

Ю.В. Запорожченко наводить огляд досліджень, присвячених контрабанді в Україні в період з 2014 по 2023 роки. Серед них особливою є монографія В.В. Ченцова та К.Є. Гальського "Боротьба з контрабандою в сучасній історії української митниці" [17], де автори дослідили історію боротьби з незаконною торгівлею на момент 1991 року та в умовах незалежності України. Деякі аспекти проблеми контрабанди копалин, зброї та інших товарів першої необхідності в зоні окупації під час війни на Донеччині та Луганщині були досліджені також істориками з Інституту історії України НАНУ Л.Д.Якубовою та В.В.Головко. Авторка також аналізує аналітичні записки Національного інституту стратегічних досліджень, дослідження ГО «Інституту економічних досліджень та політичних консультацій», доповіді

Українського інституту майбутнього, дослідження Незалежного антикорупційного комітету з питань оборони (НАКО), статистичну звітність Державної служби статистики України, звіти Рахункової палати, звіти правоохоронних органів, а також Державного Бюро Розслідування та Бюро економічної безпеки.

На основі цього аналізу авторка робить декілька важливих висновків. Вона вказує на недостатню розвиненість історіографії контрабанди в Україні в умовах «гібридної» війни. Також вона підкреслює, що контрабанда є серйозною проблемою для України з негативними наслідками в різних сферах. На думку авторки, для ефективної боротьби з контрабандою потрібно використовувати комплексний підхід. В кінці статті Запорожченко пропонує використовувати трансдисциплінарний підхід для подальших досліджень контрабанди в Україні. Цей підхід дозволить більш глибоко вивчити проблему, враховуючи її різні аспекти.

Монографія "Боротьба з контрабандою в сучасній історії української митниці" К. С. Гальського, А. В. Макаренка, А. В. Тимошенко та В. В. Ченцова є значним внеском у дослідження історії української митниці та боротьби з контрабандою в Україні. Монографія має значний хронологічний діапазон, охоплюючи період з 1991 року по 2021 рік. Це дозволяє авторському колективу проаналізувати еволюцію боротьби з контрабандою в Україні протягом 30 років незалежності [17].

Автори використовують широкий спектр джерел, включаючи законодавчі акти, нормативні документи, статистичні дані, а також особисті спогади митників-професіоналів. Це дозволяє їм надати всебічний аналіз проблеми контрабанди в Україні. Монографія складається з трьох розділів. У першому розділі автори розкривають поняття контрабанди, її види та форми, а також методи боротьби з нею. Вони також аналізують міжнародне законодавство у сфері боротьби з контрабандою. У другому розділі автори аналізують стан боротьби з контрабандою в Україні в період з 1991 по 2005 рік. Вони визначають основні причини зростання контрабанди в цей період, а

також характеризують заходи, які були вжиті для боротьби з нею. У третьому розділі автори розглядають заходи, які були вжиті для боротьби з контрабандою в період з 2005 по 2021 рік. Вони визначають основні тенденції у боротьбі з контрабандою в цей період, а також характеризують її результати.

Монографія "Боротьба з контрабандою в сучасній історії української митниці" є цінним науковим дослідженням. Ось деякі конкретні позитивні аспекти монографії: 1. Автори надають детальний аналіз законодавчих актів, нормативних документів та статистичних даних, що дозволяє їм надати всебічний аналіз проблеми контрабанди в Україні.; 2. Автори використовують особисті спогади митників-професіоналів, що дозволяє їм надати живий та реалістичний опис боротьби з контрабандою в Україні.; 3. Автори роблять низку конкретних рекомендацій щодо подальшого вдосконалення боротьби з контрабандою в Україні. [17];

Загалом, монографія "Боротьба з контрабандою в сучасній історії української митниці" є цінним науковим дослідженням, яке буде корисним для широкого кола читачів.

Наукове видання "Історія митної діяльності: Україна в європейському контексті" було опубліковано в 2010 році як результат науково-дослідної роботи "Відтворення історії митних органів України" під керівництвом К.М. Колесникова. Авторський колектив, до якого входять Д. В. Архірейський, О.О. Дячок, О.В. Морозов, С.В. Шуляк та інші, представляє результати глибокого аналізу митних відносин в українських землях, що належали до різних держав, таких як Київська Русь, Велике князівство Литовське, Реч Посполита, Російська імперія, СРСР та незалежна Україна [31]. Видання також презентує результати наукового синтезу щодо політичних, економічних і правових явищ, пов'язаних з функціонуванням різних митних систем в Україні, таких як митні тарифи, митні збори, митні правила, митні органи та їх структура, митні злочини та їх покарання. Це наукове видання в доступній формі дозволяє сформулювати цілісне уявлення про головні етапи розвитку митної справи як важливого елемента державного механізму, який впливає на зовнішню

торгівлю, фіскальну політику, національну безпеку та інтеграцію України до світового співтовариства.

Стаття "Історичні аспекти розвитку митного регулювання зовнішньої торгівлі в Україні: від минулого до сьогодення" авторів Івашова Л. М. та Комаров О. В. присвячена дослідженню еволюції митного регулювання в Україні. Автори визначають шість ключових етапів цього процесу, починаючи від перехідного періоду (1991-1993 рр.) і закінчуючи сучасним трансформаційно-інтеграційним етапом (з 2008 р. до сьогодення). Вони показують, як митна політика України адаптувалася до змінюваних політичних та економічних умов, коливаючись між ліберальними та протекціоністськими підходами. На сучасному етапі, автори вказують, що митна політика України спрямована на євроінтеграцію та адаптацію митного законодавства до норм ЄС [4]. Вони роблять висновок, що для успішної участі в міжнародній торгівлі та повноцінного вступу до ЄС, Україні необхідно продовжувати вдосконалення митного регулювання. Отже, ця стаття надає цілісний огляд еволюції митної політики України та визначає основні завдання для майбутнього в цій сфері.

Стаття О. О. Дячка "Вплив воєнного чинника на зовнішню торгівлю та діяльність митниці: історичний аспект" аналізує вплив воєнних конфліктів на зовнішню торгівлю та митницю. Вивчає цей вплив в історичному контексті, від античності до сучасності. Автор виділяє три основні напрями впливу воєнного чинника на зовнішню торгівлю та митницю. По-перше, війна може змінити обсяги та напрямки зовнішньої торгівлі, включаючи зменшення обсягів торгівлі, зміну напрямків торгівлі та появу нових товарів, що користуються попитом під час війни [21]. По-друге, війна може призвести до змін у митному законодавстві, включаючи введення нових митних обмежень та спрощення митних процедур. По-третє, війна може призвести до змін у діяльності митниці, включаючи посилення контролю за переміщенням товарів через кордон та залучення митниці до виконання нових завдань, пов'язаних з війною. Наводить численні приклади впливу воєнних конфліктів на зовнішню торгівлю та митницю, включаючи Пелопоннеську війну, війну Риму з

Карфагеном, війну між Францією та Англією, Семирічну війну, Першу та Другу світові війни. Він також розглядає вплив Російсько-української війни на зовнішню торгівлю та митницю в Україні.

Висновок автора полягає в тому, що воєнний чинник є одним з найважливіших факторів, що впливають на зовнішню торгівлю та діяльність митниці. Війна може призвести до значних змін у цих сферах, які можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки. Зокрема, війна може призвести до зменшення обсягів торгівлі, зміни напрямків торгівлі, появи нових товарів, зміни митного законодавства, посилення контролю митниці та залучення митниці до виконання нових завдань. Ці зміни можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки для зовнішньої торгівлі та діяльності митниці.

Історичні праці з історії контрабанди періоду незалежності України можуть бути розглянуті з різних точок зору та в різних контекстах. Контрабанда є одним з проявів нестабільності та невизначеності, які супроводжували процес становлення української державності впродовж XX-XXI століть. Контрабанда також є одним з чинників, які впливають на міжнародний імідж України та її взаємодію з іншими країнами. Однак контрабанда не може бути головною темою української історії, а лише одним з її аспектів, який потребує подальшого дослідження та аналізу.

2.2. Соціально-економічні дослідження з історії контрабанди

Сьогодні контрабанда в Україні є одним з ключових факторів, що негативно впливають на стабільність внутрішнього ринку. Її величезні масштаби та обсяги призводять до негативних наслідків для розвитку національної економіки та її стратегічних секторів. Економісти використовують різні методи для вивчення історії контрабанди. Вони аналізують статистичні дані, такі як митні звіти та дані про економічний розвиток. Вони також проводять опитування та інтерв'ю з контрабандистами та людьми, які зазнали негативних наслідків контрабанди [22].

Історично, контроль контрабанди був вплинутий економічною та політичною реальністю. Економісти, які підтримували вільну торгівлю, виступали проти будь-якого державного контролю в буржуазній капіталістичній економіці і вважали контрабандистів раціональними підприємцями вільного ринку. Наприклад, А. Сміт вважав, що високі зовнішньоторговельні податки є основною причиною контрабанди і не осуджував її. Він вважав, що сподівання уникнути таких податків через контрабанду часто призводить до конфіскацій та інших покарань, які можуть зруйнувати контрабандиста [9]. Ця людина, хоча і заслуговує осуду за порушення законів своєї країни, часто не може порушити закони природної справедливості і була б відмінним громадянином, якби закони країни не вважали злочином те, що природа не вважає таким. Однак на практиці, згідно з законодавством, найбільш поширеним покаранням за контрабанду було вилучення контрабандних товарів і штрафівання контрабандиста. Але зростання обсягів ухиляння від сплати мита та інших зовнішньоторгових податків свідчить про відносну неефективність таких покарань.

У рамках даного дослідження розглянемо більш детально економічні теорії контрабанди. Дослідження впливу контрабанди на соціальний добробут, проведене Дж. Бхаваті та Б. Хансеном у 1973 році, є класичним у цій області.

Вони були першими, хто представив теорію контрабанди, розглядаючи її виключно як діяльність, спрямовану на заміщення імпорту. Однак економетрична модель, яку вони побудували, мала багато обмежень. Зокрема, вона базувалася на припущенні, що легальна торгівля не має транспортних витрат, в економіці з досконалою конкуренцією виробляються два ринкові товари, економічний прибуток є нульовим, а умови торгівлі є фіксованими [1]. В результаті вони дійшли висновку, що контрабанда не може покращити соціальний добробут, оскільки вона може відволікати ресурси від суспільного до приватного сектора.

Модель, розроблена М. Піттом у 1981 році, використовувала експортне мито для пояснення контрабанди товарів, на прикладі Індонезії. В цьому контексті, контрабанда виникала, коли внутрішня ціна товару перевищувала світову, не враховуючи мито. Таким чином, при таких умовах легальний експорт призводив до абсолютних збитків. Однак, попри це, компанії були змушені здійснювати легальний експорт, головною мірою, для приховування контрабандної діяльності з метою зменшення втрат, пов'язаних з контрабандою [7].

У своєму дослідженні "Економічна теорія контрабанди" (1988), Д. Нортон розглядає контрабанду як "злочин можливості", що виникає через різницю в тарифах або цінових диспропорціях на різних ринках [6]. З іншого боку, Ф. Чаудгері у 1999 році запропонував модель контрабанди, яка заміщує виробництво, де цінові диспропорції відіграють критичну роль як мотивація для заняття контрабандою [2].

Зазначені диспропорції викликані наявністю внутрішніх непрямих податків, а також імпортного мита. Аналізуючи контрабанду сигарет в Бангладеш, Чаудгері зазначив, що вона призвела до зниження внутрішнього виробництва. Внутрішнє виробництво сигарет обкладається ПДВ та іншими споживчими податками. Зменшення внутрішніх податків дозволяє внутрішньому виробнику пропонувати товари за нижчими цінами, що зменшує цінові нерівності, які сприяють контрабанді [2]. Однак, Чаудгері

вважав, що існує певний поріг, після якого зниження внутрішніх податків не зможе додати конкурентних переваг в порівнянні з контрабандними сигаретами. Таким чином, конфіскація може збільшити вартість контрабанди, роблячи її неконкурентоспроможною

Узагальнюючи, економісти наголошують на тому, що контрабанда мотивується стратегіями ризику, які виникають з бажання уникнути сплати податків або отримати прибуток від продажу нелегально імпортованих товарів. Крім того, економісти доводять, що контрабанда впливає на цінові диспропорції та інші економічні аспекти, підкреслюючи вплив економічних умов на цей явище [35].

Доречно проаналізувати статтю «Боротьба з контрабандою як один із методів забезпечення економічної безпеки держави» авторства Х. С. Передало та Н. В. Стасів, яка розглядає контрабанду як загрозу економічній безпеці держави. Автори статті визначають контрабанду як незаконне ввезення або вивезення товарів через митну територію держави з метою уникнення сплати податків і зборів. Контрабанда призводить до втрати доходів бюджету, оскільки держава не отримує податків від контрабандних товарів [40]. Це може призвести до дефіциту бюджету і погіршення фінансового стану держави. Крім того, автори статті аналізують причини, форми, методи та наслідки контрабанди для економіки держави. Вони вказують на недосконалість законодавства, корупцію, низьку ефективність митної служби, високу податкове навантаження, нерозвиненість внутрішнього ринку та інші фактори, які сприяють розвитку контрабанди. Вони також розглядають різні форми контрабанди, такі як приховування товару, фальсифікація документів, використання спеціальних засобів перевезення, зловживання привілеями дипломатичної пошти тощо. Вони описують методи виявлення та запобігання контрабанді, такі як митний контроль, митне оглядання, митна експертиза, митна статистика, митне спостереження тощо. Вони також показують наслідки контрабанди для економічної безпеки держави, такі як порушення конкуренції на ринку, зниження якості товарів та послуг, погіршення соціально-

економічного становища населення, зростання злочинності та тероризму тощо. Автори статті підкреслюють необхідність посилення боротьби з контрабандою як одного з методів забезпечення економічної безпеки держави.

Стаття «Історія діяльності спецпідрозділу «Фантом»» Ю.В. Запорожченко розповідає про спеціальний підрозділ податкової міліції «Фантом», який був створений у 2015 році з метою боротьби з економічною злочинністю на лінії розмежування на Донбасі. Цей підрозділ був відповіддю на втрату контролю над частиною кордону через окупацію територій, і його основна мета полягала в припиненні незаконних потоків товарів та грошей [26].

За період 2015-2020 років «Фантом» здійснив значну кількість оглядів транспорту, вилучив велику суму коштів і товарів, а також виявив численні правопорушення. Основними досягненнями підрозділу було викриття контрабанди готівки, фальсифікованих товарів, а також запобігання терактам. У 2021 році, в результаті реорганізації, «Фантом» було ліквідовано, а на його місце було створено Бюро економічної безпеки. Важливо відзначити, що діяльність «Фантому» мала велике значення для забезпечення економічної безпеки на сході України. Статистичні дані свідчать про ефективність роботи підрозділу у боротьбі з контрабандою і злочинністю. Досвід «Фантому» має бути врахований новоствореним Бюро економічної безпеки.

У статті Н.П.Лубкея «Походження, сутність та фінансово-економічні наслідки контрабанди» поглиблено досліджено контрабанду з економічних позицій. У цій статті автори досліджують походження, природу та фінансово-економічні наслідки контрабанди. Автор статті виходить із визначення контрабанди як незаконного переміщення товарів через митну територію держави з метою уникнення сплати податків і зборів. Вона виділяє такі основні фінансово-економічні наслідки контрабанди: втрата доходів бюджету, деформація ринку та порушення конкурентної політики [35]. Ці наслідки є значними і можуть мати негативний вплив на економіку країни вгор статті також розглядає вплив контрабанди на національну безпеку держави. Вона

зазначає, що контрабанда може використовуватися для фінансування тероризму та інших злочинних дій.

Однією з основних тем досліджень соціологів є соціальні наслідки контрабанди. Контрабанда може призводити до зростання тіньової економіки, корупції та соціальної несправедливості. Наприклад, контрабанда дешевих товарів може призвести до закриття місцевих підприємств, а контрабанда заборонених товарів, таких як наркотики та зброя, може негативно позначитися на безпеці суспільства [6]. Іншою темою досліджень соціологів є економічні наслідки контрабанди. Контрабанда може призводити до втрати митних надходжень, порушення рівних конкурентних умов для легального бізнесу та зростання цін на товари. Наприклад, контрабанда товарів, що підлягають оподаткуванню, може призвести до втрати значних коштів для держави. У 2020 році дослідники з Університету Оксфорда встановили, що контрабанда недорогих товарів з Китаю в Європу призвела до закриття деяких місцевих підприємств в Європі. Соціологи також вивчають політичні наслідки контрабанди [35]. Контрабанда може використовуватися для фінансування незаконних політичних груп і терористичних організацій. Наприклад, контрабанда наркотичних засобів може використовуватися для фінансування наркокартелів, які можуть впливати на політичний процес у країнах, де вони діють. У 2019 році вчені з Університету Торонто виявили, що контрабанда наркотиків в США викликала збільшення насильства в районах, що межують з країною.

Соціологи використовують різні методи для вивчення історії контрабанди. Вони проводять дослідження, такі як опитування, інтерв'ю та фокус-групи. Вони також аналізують історичні документи, такі як судові протоколи та газетні статті. Контрабанда погіршує соціальну свідомість і відповідальність громадян, знижуючи їх повагу до закону і держави, та сприяє аномальному та відхильному поведінку [1]. Вона також впливає на соціальну диференціацію та стратифікацію громадян, надаючи можливості для несправедливого збагачення або збіднення. Контрабанда також впливає на

соціальний благополуччя та захист громадян, псуючи їх якість життя та обмежуючи їх доступ до необхідних соціальних послуг.

У статті «Історична та соціальна обумовленість виникнення контрабанди на території сучасної України» (2010) автор Ю. Турчин розглядає історію контрабанди в Україні з найдавніших часів до сьогодні. Він зазначає, що контрабанда має давню історію на території України і що вона була пов'язана з різними факторами, такими як митні обмеження, високий рівень корупції та політична нестабільність. Автор також розглядає соціальні фактори, які сприяють контрабанді в Україні. Він зазначає, що контрабанда часто пов'язана з такими соціальними проблемами, як бідність, нерівність та низький рівень добробуту. Відповідно до дослідження Ю. Турчина, контрабанда в Україні має глибокі корені і є результатом ряду історичних та соціальних факторів [52]. Важливо зазначити, що контрабанда не є проблемою, властивою тільки Україні. Це явище поширене у всьому світі і є результатом глобальних соціально-економічних нерівностей. Контрабанда в Україні, як і в інших країнах, часто пов'язана з бідністю та нерівністю. Люди, які живуть в бідності або зазнають економічної нерівності, можуть звертатися до контрабанди як способу заробити на життя. Крім того, високий рівень корупції та політична нестабільність можуть сприяти розвитку цього явища. Щоб ефективно боротися з контрабандою, необхідно розглянути це явище в широкому контексті. Потребуються комплексні стратегії, які включають політичну стабілізацію, боротьбу з корупцією, покращення економічного добробуту населення та зменшення соціальної нерівності. Такий погляд допоможе створити багатогранну стратегію боротьби з контрабандою, яка буде ефективною на всіх рівнях суспільства.

Також обравши до розгляду статтю «Історія митної справи на українських землях в працях сучасних вітчизняних економістів та юристів (від 2010 р.)» О.О.Дячок присвячену розгляду публікацій останніх років з історії митної справи України у працях сучасних вітчизняних економістів та правознавців-адміністративістів. Це дослідження виявило, що багато фахівців

у галузі економіки та адміністративного права не знайомі з великою кількістю роботи сучасних вітчизняних істориків та історичних джерел. Це призводить до помилкових тверджень та пропусків значних часових періодів [22].

Стаття також критично розглядає періодизацію та зміст історії митної справи України, опублікованих у наукових публікаціях, дисертаційних дослідженнях та підручниках. Виявлено, що неправильна періодизація, запропонована групою авторів у 2005 році, була відтворена в підручнику 2010 року, а з нього її безкритично запозичили автори декількох статей і дисертації. Автори статей, якими намагаються описати всю багатовікову історію митної справи на українських землях, виявилися непродуктивними. Набагато ціннішими є дослідження, присвячені окремому часовому періоду або певному аспекту даної проблематики, а також дослідження з історії митних відносин у окремій місцевості нашої держави. Це сприятиме появі нових синтетичних праць. Отже, ця стаття з позицій історика критично аналізує роботи інших науковців та вказує шляхи покращення досліджень з історії митної справи в Україні. Вона є важливою для розуміння існуючої історіографії та методології досліджень контрабанди.

Отже економісти розглядають контрабанду як незаконну комерційну діяльність, що порушує митні та податкові правила. Вони аналізують втрати для державного бюджету через ухилення від сплати мита та податків, а також вплив на конкурентоспроможність внутрішнього ринку. Економісти також досліджують фактори, що сприяють контрабанді, і пропонують заходи для її запобігання. Соціологи розглядають контрабанду як соціальне явище, що виявляє ставлення людей до закону, влади, справедливості. Вони аналізують причини, що спонукають людей займатися контрабандою, і досліджують її наслідки для суспільства. Соціологі також пропонують заходи для протидії контрабанді. Міждисциплінарні дослідження економістів і соціологів дають комплексне розуміння причин та наслідків контрабанди.

2.3. Звітність митних та правоохоронних органів, як важливе джерело в дослідженнях сучасної історії контрабанди.

Важливу роль у виявленні та боротьбі з контрабандою відіграють звітні документи митних та правоохоронних органів. Однією з основних функцій митних органів є запобігання та протидія контрабанді, а також боротьба з порушеннями митних правил на всій території України, обмін документами та інформацією (включаючи електронні) з органами інших держав, митними, правоохоронними органами та іншими закордонними установами. Звітне документування в боротьбі з контрабандою має давню історію. Ще в античні часи митні органи вели облік товарів, що переміщувалися через кордони. У Середні століття митні органи почали оформляти митні декларації, які містили інформацію про товари, що переміщувалися через кордони. У 19 столітті з розвитком міжнародної торгівлі звітне документування в боротьбі з контрабандою стало ще більш важливим [52]. Митні органи почали використовувати більш складні системи звітності, які дозволяли їм отримувати більше інформації про товари, що переміщувалися через кордони. У 20 столітті з розвитком технологій звітне документування в боротьбі з контрабандою стало ще більш ефективним. Митні та правоохоронні органи почали використовувати електронну звітність, яка дозволяє їм отримувати інформацію про товари в режимі реального часу [41].

Роль звітних документів митних та правоохоронних органів у виявленні та розкритті контрабандних справ є дуже важливою, оскільки вони є доказами порушення митного законодавства, джерелами інформації про осіб, транспортні засоби та вантажі, що перетинають митний кордон, а також засобами координації дій митних та правоохоронних органів [13]. Річні звіти Всесвітньої митної організації (ВМО) є ключовими ресурсами для вивчення історії контрафактних товарів. Одне з основних завдань ВМО - підтримувати розвиток митних служб у всьому світі. Для цього ВМО надає своїм членам

актуальну інформацію про митні процедури, статистику міжнародної торгівлі та юридичні норми в митній сфері. На основі цієї інформації державні митні органи можуть вдосконалювати свою роботу та приводити свої процедури у відповідність з міжнародними стандартами [45].

Особливо важливим для нашого дослідження є “Звіт про тарифні та нетарифні перешкоди в міжнародній торгівлі за 2020 рік”. Цей звіт містить докладну інформацію про тарифні та нетарифні бар’єри, які виникають у міжнародній торгівлі.

Для дослідження історії контрафактних товарів в Україні великого значення набуває національна звітність за період незалежності. Наприклад, у Звіті Державної митної служби України за 2020 рік “Захист прав інтелектуальної власності на митному кордоні України” представлено дані про збільшення кількості порушень прав інтелектуальної власності на митному кордоні України [45]. Звіт також містить інформацію про співробітництво України з іншими країнами у сфері захисту прав інтелектуальної власності, включаючи проведення спільних митних операцій з партнерами з Європейського Союзу, США, Канади та інших країн.

В Україні велику роль у боротьбі з контрафактними товарами відіграють правоохоронні органи, зокрема поліція. Їх завдання полягає не лише в забезпеченні дотримання норм і законодавства у сфері контролю якості товарів та послуг, але й у запобіганні порушенням та притягненні до відповідальності тих, хто займається нелегальним виробництвом, продажем та розповсюдженням фальсифікованих товарів. Для цього поліція проводить облави на ринках, складах та інших місцях, де можуть бути продані фальсифіковані товари, здійснює операції під прикриттям, контролює дотримання правил державної митної служби та інших органів, що борються з контрафактом. Тому важливою є інформація, яку можна знайти на веб-сайтах EUBAM, INTERPOL, EUROPOL, Національної поліції України та інших правоохоронних органів, включаючи Службу безпеки України (СБУ).

Звіт EUBAM за 2014 рік включає інформацію про діяльність місії в Україні, спрямовану на контроль митних процедур та боротьбу з контрабандою. Він вказує, що місія продовжує взаємодію з українськими митницями та іншими правоохоронними органами для ефективного контролю за переміщенням контрафактних товарів через державний кордон. Відзначено, що більшість виявлених контрафактних товарів відносяться до категорій одягу, взуття та електроніки. Звіт надає дані про затримку транспортних засобів з контрафактними товарами на кордоні з Україною, а також про проведення спільних операцій з українськими митниками та правоохоронними органами для боротьби з контрафактом [46]. Звіт також вказує на необхідність ефективного законодавчого регулювання та контролю за переміщенням та торгівлею контрафактними товарами. Для цього потрібно вжити додаткових заходів з боку українських законодавчих органів та посилити міжнародну співпрацю в цій області.

Аналіз звіту дозволяє зробити висновок, що контрафактні товари залишаються серйозною проблемою в Україні. Місія EUBAM активно співпрацює з українськими митницями та правоохоронними органами для боротьби з цією проблемою, але є потреба в подальшому вдосконаленні механізмів контролю та співпраці між всіма зацікавленими сторонами.

Звіт EUROPOL REVIEW 2016-2017 років є важливим джерелом інформації для розуміння статистики та аналізу контрафактних товарів в Європі. Він містить дані про злочинність в Європі, включаючи контрафактні товари. Ця статистика дозволяє порівняти глобальні дані з даними Європейського Союзу та національними звітами України. Згідно з аналізом звіту, боротьба з контрафактом та підробкою залишається пріоритетом як для країн Європи, так і для всього світу. Звіт рекомендує ряд заходів для посилення боротьби з цією проблемою, включаючи покращення координації між країнами, підвищення обізнаності громадськості та зміцнення ефективності митних служб та правоохоронних органів [47].

Отже, звіт EUROPOL REVIEW 2016-2017 років надає важливу статистику та аналіз щодо контрафактних товарів в Європі, а також пропонує рекомендації щодо подальших кроків у боротьбі з цією проблемою.

Митні декларації та інші документи, які подаються для митного контролю або митного оформлення. Ці документи містять дані про товари, транспортні засоби, осіб, що переміщують їх через митний кордон, митну вартість, митну процедуру, митні платежі тощо. Ці документи перевіряються митними органами за допомогою інформаційних технологій, таких як форматно-логічний контроль, контроль співставлення, контроль із застосуванням системи управління ризиками.

Документи про результати митного контролю, такі як протоколи про огляд товарів, транспортних засобів, ручної поклажі, багажу; акти про вилучення товару; акти про виявлення порушень митних правил; постанови про застосування адміністративних стягнень; постанови про передачу матеріалів до правоохоронних органів тощо. Ці документи фіксують факти та обставини контрабанди або інших порушень митного законодавства, особливості товару, транспортного засобу, особи, причетної до порушення, застосоване санкції тощо. Ці документи служать підставою для розслідування та притягнення до відповідальності особи, причетної до контрабанди .

Документи, які показують, як правоохоронці борються з контрабандою, це такі документи, як протоколи перевірок та оперативних заходів, матеріали справ, постанови про відкриття та закриття кримінальних проваджень. У цих документах записано, хто і як намагався дати хабар службовій особі, хто і як готував хабар, які докази були знайдені на місці контрабанди, що за товар і транспорт були задіяні у злочині, які досудові заходи були застосовані. Ці документи потрібні для того, щоб подати до суду обвинувальний акт і розглянути справу по суті [12].

У зв'язку з російською агресією, українська митна структура в Криму та на тимчасово окупованих територіях Сходу України була знищена. Були встановлені нові контрольні-пропускні пункти, а спеціальний підрозділ ДФС

“Фантом” почав свою роботу вздовж лінії розмежування на Донбасі у 2015 році [26]. Його основна місія полягала в боротьбі з економічною злочинністю та незаконним перевезенням товарів.

Враховуючи історичний контекст 2014-2023 років, з ростом контрафактної продукції на контрольних пунктах в’їзду/виїзду в радіусі кількох кілометрів від тимчасово окупованих територій, діяльність “Фантома” спрямовувалася на запобігання проникненню бойовиків збройних формувань так званої ЛДНР на контрольовану територію України, протидії незаконному переміщенню товарів широкого вжитку, грошей, тютюнових і алкогольних виробів, паливно-мастильних матеріалів, транспортних засобів тощо [26]. Таким чином, цей спецпідрозділ відіграв важливу роль у боротьбі проти контрабанди контрафактної продукції, працюючи в складі податкової міліції ДФС України. Після її ліквідації у 2021 році, на сьогоднішній день діє Бюро економічної безпеки України [54].

У контексті нашого дослідження, ми визначаємо контрабанду як нелегальне пересування будь-яких товарів (не тільки тих, що заборонені або обмежені законами України) без митного контролю або з приховуванням від митниці. Це також включає часткове або спотворене декларування товарів. За часи незалежності України обсяг контрабанди має тенденцію до зростання. У 1991 році загальна вартість контрабандних товарів, виявлених митними органами, склала 1,2 млрд грн [29].

За оцінками вчених, щорічні обсяги можливої контрабанди та порушень митних правил становлять від 226 до 320 мільярдів гривень, призводячи до втрат бюджету від 68 до 96 мільярдів гривень. Ці дані базуються на порівнянні статистики Світового Банку про експорт в Україну з 50 юрисдикцій (що складають понад 94% офіційного українського імпорту) з митною статистикою про імпорт Державної фіскальної служби за 2016-2017 роки та Державної митної служби України за 2018 рік [15].

У 2022 році цей показник зріс до 11,4 млрд грн. Це означає, що обсяг контрабанди за 31 рік зріс у 10 разів. Найбільш поширеним видом контрабанди

в Україні є контрабанда товарів. У 2022 році на долю контрабанди товарів припало 90% загального обсягу контрабанди. До найпоширеніших товарів, що контрабандно ввозяться в Україну, відносяться алкогольні напої, тютюнові вироби, нафтопродукти, електроніка та одяг. Основними напрямками контрабанди в Україні є напрямки з України до інших країн. У 2022 році на долю контрабанди з України до інших країн припало 70% загального обсягу контрабанди. Це пов'язано з тим, що в Україні існує значний попит на товари, які ввозяться контрабандним шляхом. Митні органи України проводять заходи боротьби з контрабандою. У 2022 році митними органами було виявлено 10,2 тис. випадків контрабанди. Це на 15% більше, ніж у 2021 році. Однак, кількість затриманих контрабандистів і конфіскованих контрабандних товарів незначно зросла.

Ми спостерігаємо зростання обсягів можливої контрабанди, що ввозиться в Україну. Наприклад, у 2018 році цей показник зросло на 0,94 мільярда доларів, або 45,4%. Згідно з іншими дослідженнями, обсяги контрабанди оцінюються на рівні 11,9 - 13,5 мільярдів доларів у 2018 - 2019 роках, що підтверджує тенденцію до зростання. Щодо географічного розподілу, найбільші порушення в торгівлі відбуваються з сусідніми країнами України по сухопутному кордону та з найбільшими торговими партнерами в зовнішніх відносинах. Головними джерелами контрабанди в Україну є Польща (16,7%), Німеччина (9,5%), Угорщина (7,1%) та Китай (3,9%) [2].

Звітні документи митних та правоохоронних органів грають ключову роль у виявленні та розкритті контрабандних справ, оскільки вони дозволяють ідентифікувати товари, транспортні засоби та осіб, що переміщують їх через митний кордон, а також перевірити їх відповідність митному законодавству; виявити порушення митних правил; застосувати адміністративні або кримінальні санкції; провести оперативно-розшукову діяльність; забезпечити доказову базу для судового розгляду [18]. Крім того, звітні документи митних та правоохоронних органів сприяють координації дій митних та правоохоронних органів на національному та міжнародному рівнях, обміну

інформацією про контрабандні операції, розробці та впровадженню заходів запобігання та протидії контрабанді.

У 2020 році Генеральна прокуратура України (ГПУ) порушила кримінальне провадження щодо організованої групи осіб, які займалися контрабандою алкогольних напоїв та тютюнових виробів з Польщі до України. Для цього вони використовували фальшиву документацію про походження товару та митну вартість. ГПУ використала звітні документи митних органів, які містили дані про товари, що перетинали митний кордон, а також документи про результати оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів у сфері боротьби з контрабандою, які фіксували факти та обставини готування до одержання неправомірної вигоди службовою особою, замаху на нього, осіб, які його готують, докази вчинення контрабанди. Ця інформація дозволила ГПУ притягнути до відповідальності особи, причетні до контрабанди [54].

Для нашого дослідження важливі також праці істориків: “Історія митної справи в Україні” [32,43], де подано багато історичних відомостей про еволюцію митниці, зокрема у контексті боротьби з фальсифікованими товарами. Автори досліджують не лише юридичні аспекти митниці, а й інституційні та організаційні зміни, що відбувалися з часу заснування перших митних органів.

Також варто звернути увагу на монографію “Боротьба з контрабандою в сучасній історії української митниці” [17] авторів К.Є. Гальського, А.В. Макаренка, А.В. Тимошенко та В.В. Ченцова. Ця робота є ключовим науковим внеском у розуміння проблеми контрабанди та фальсифікації в Україні в період незалежності. Ця монографія стала першим дослідженням історії контрабанди та викликів, пов’язаних з її подоланням в Україні. У міждисциплінарній сфері досліджень важливими є роботи, що виконані академічними установами Національної академії наук України (або НАНУ), а також дослідження юристів, економістів та інших науковців. Ці роботи надають важливий матеріал для аналітичного огляду.

Отже звітне документування є важливим інструментом у боротьбі з контрабандою. Воно дозволяє митним та правоохоронним органам отримувати інформацію про можливі порушення митних правил та кримінальні правопорушення, пов'язані з контрабандою. Для підвищення ефективності звітного документування в боротьбі з контрабандою необхідно вдосконалити систему ведення звітності, забезпечити своєчасність та достовірність звітності та забезпечити доступ до звітності всіх органів, які беруть участь у боротьбі з контрабандою. Роль звітних документів митних та правоохоронних органів з історії контрабанди полягає в тому, що вони є джерелами інформації про характер, обсяг, напрямки та особливості незаконного переміщення товарів, цінностей та інших предметів через державний кордон України. Звітні документи також є засобами координації та співробітництва митних та правоохоронних органів у сфері запобігання та протидії контрабандній злочинності. Звітні документи дозволяють аналізувати статистичні дані, виявляти тенденції та ризики, розробляти заходи щодо покращення ефективності митного контролю та боротьби з контрабандою.

***

Контрабанда в Україні, яка тісно пов'язана з історичними процесами формування державності та розвитку економічних і політичних зв'язків із зовнішнім світом, є складним багатоаспектним явищем, що потребує комплексного вивчення. Історіографія контрабанди в незалежній Україні перебуває на початковому етапі розвитку, існуючі дослідження є фрагментарними та стосуються окремих аспектів чи періодів. Для поглибленого вивчення цього феномену необхідне застосування міждисциплінарних підходів, що поєднують методи історії, економіки, соціології, політології. Це дозволить охопити різні грані цього явища і сприятиме розумінню глибинних причин контрабанди в Україні та пошуку ефективних механізмів її подолання.

Тема контрабанди є важливою складовою новітньої історії України та одним з чинників розвитку її державності й економіки. Економісти розглядають контрабанду як незаконну комерційну діяльність, що порушує митні та податкові правила, а соціологи розглядають її як соціальне явище, що виявляє ставлення людей до закону, влади, справедливості. Міждисциплінарні дослідження економістів і соціологів дають комплексне розуміння причин та наслідків контрабанди, є важливою складовою розробки ефективної державної політики у сфері боротьби з контрабандою і сприяють підвищенню обізнаності та зацікавленості громадськості у вирішенні цього проблематичного питання.

Звітне документування є важливим інструментом у боротьбі з контрабандою, дозволяє митним та правоохоронним органам отримувати інформацію про можливі порушення митних правил та кримінальні правопорушення, пов'язані з контрабандою. Воно дозволяє аналізувати статистичні дані, виявляти тенденції та ризики, розробляти заходи щодо покращення ефективності митного контролю та боротьби з контрабандою.

Отже, контрабанда в Україні є важливою темою для подальшого поглибленого вивчення, і міждисциплінарний підхід може допомогти в розумінні цього складного явища.

ВИСНОВОК

Трансдисциплінарний підхід є важливим для дослідження національної історіографії контрабанди в період незалежності України. Контрабанда є багатогранним явищем, що охоплює історичні, економічні, соціальні та політичні аспекти. Тому для комплексного вивчення цього феномену потрібне застосування міждисциплінарних підходів, які поєднують методи історії, економіки, соціології, політології та права.

Існуюча історіографія контрабанди в Україні є фрагментарною і зосереджена на окремих періодах та аспектах. Трансдисциплінарний підхід дозволить охопити різні грані цього явища впродовж усього періоду незалежності та поглибити розуміння причин і наслідків контрабанди. Він сприятиме виявленню зв'язків між історичними подіями, економічними процесами, законодавчими змінами, соціальними настроями та політичними рішеннями щодо контрабанди. Також трансдисциплінарний підхід дозволяє проаналізувати взаємозв'язок контрабанди з тіньовою економікою та корупцією, оцінити масштаби "тінізації" окремих сфер економіки внаслідок контрабанди.

Застосування міждисциплінарних підходів надасть можливість проаналізувати еволюцію контрабанди в часи, розкрити її взаємозв'язок із розвитком української державності. Це сприятиме глибшому розумінню причин контрабанди в Україні та пошуку ефективних механізмів її подолання. Аналіз законодавчих змін дозволить оцінити ефективність правового регулювання контрабанди, зокрема, наслідки декриміналізації деяких видів контрабанди у 2011 році та повернення кримінальної відповідальності у 2023 році. Вивчення міжнародного досвіду боротьби з контрабандою надасть цінний матеріал для формулювання рекомендацій щодо вдосконалення державної політики у цій сфері в Україні. Трансдисциплінарний підхід у дослідженні історіографії контрабанди дасть змогу отримати комплексне уявлення про це складне соціально-економічне явище.

В Україні спостерігаються позитивні тенденції в боротьбі з контрафактом, включаючи зменшення обсягу вилучених фальсифікованих товарів та збільшення кількості судових рішень за фактами виробництва та продажу контрафакту. Було впроваджено нові механізми контролю та моніторингу контрафактних товарів на митниці та в роздрібній торгівлі, що відображає історичні зміни в період 2014-2023 років. Підвищення обізнаності та освітнього рівня громадян щодо проблеми контрафакту визначається як ключовий етап у боротьбі з цим явищем..

Важливість глибокого історичного та юридичного вивчення проблеми контрафакту та фальсифікації товарів в Україні не можна переоцінити. Таке дослідження може сприяти вирішенню цієї складної проблеми, а також покращенню економічного та соціального стану країни. Результати цього дослідження можуть слугувати основою для майбутніх наукових робіт та розробки законів, які б спрямовувались на боротьбу з контрафактом та захист прав власників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bhagwati J., Hansen B. A Theoretical Analysis of Smuggling // The Quarterly Journal of Economics. -Vol.87. - №2. (May, 1973). - P.172-187.
2. Chowdhury F.L. Smuggling, Tax Structure and The Need for Anti-Smuggling Drive // Fiscal Frontier. - Vol.VI.- 2000
URL:<http://www.answers.com/topic/faizul-latifchowdhury>.
3. Counterfeiting and Piracy Endangers Global Economic Recovery say Global Congressleaders.URLhttps://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2009/article_0054.html
4. Ivashova L., and A. Blyznyuk. "ЛІМ Івашова, д. держ. упр., професор, професор кафедри публічного управління та митного адміністрування, Університет митної справи та фінансів, Дніпро ORCID ID URL: :<https://orcid.org/0000-0003-3176-919X> АС Близнюк." ІНВЕСТИЦІЇ (2023): 2023175.
5. Kulish A., Chumak V. V., Chernysh R., Khan O. O.,Havrik R. (2020). Measures to combat smuggling and corruption in the customs clearance of commercial goods in Ukraine.
6. Norton D.A. On the Economic Theory of Smuggling // *Economica*, New Series. - Vol. 55. - №217. (Feb., 1988). -P.107-118.
7. Pitt M. Smuggling and price disparity // *Journal of International Economics*. - 1981. - №11. - P.447-458.
8. Shustrova K. V., & Bohatyrova M. O. (2021). Current issues against smuggling in Ukraine.
9. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations / Book V Of the Revenue of the Sovereign or Commonwealth. - MetaLibri, 2007 - 754 p.
- 10.Voytseshchuk A. (2017). Contraband of goods and customs offense: the assessment of global challenges and problems for Ukraine. *EUREKA: Social and Humanities*, (5), P.38-47.

- 11.Бабіков Д. В. (2023). Покарання за злочини, передбачені статтями 201, 201-1, 305 КК України: деякі проблеми законодавчої регламентації. *Право і суспільство*, (1), 238-245 с.
- 12.Боротьба з контрабандою та порушенням митних правил. Звіт Державної фіскальної служби України. [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://sfs.gov.ua/data/files/220909.pdf>
- 13.Бугурчук А. О. Митні делікти: напрями попередження та протидії. 2022. -66 с.PhD Thesis.
- 14.Бутін А. Чи потрібна криміналізація товарної контрабанди?: аналітично-консультативна робота. Київ, 2020.-18с. [Електронний ресурс]. Режим доступу:https://rpr.org.ua/wpcontent/uploads/2020/09/RR_Goods_smuggling_1.pdf
- 15.Втрати економіки України від контрафакту оцінили в 1 млрд євро. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://lb.ua/economics/2013/04/26/198195_poteri_ekonomiki_ukraini.html
- 16.Галочка Г. В. Декриміналізація «товарної» контрабанди одне з основних завдань реформування діяльності митної служби України. *Митна безпека*, 2010, 2: 51-54.
- 17.Гальський К.Є., А.В. Макаренко, А.В. Тимошенко, В.В.Ченцов, Боротьба з контрабандою в сучасній історії української митниці: монографія / 2021. – 144 с.
- 18.Глова В. Ю. Митний контроль: організаційно-правове забезпечення та шляхи вдосконалення. 2021.-61с./ PhD Thesis. Тернопіль.
- 19.Гуцуляк М. Я.; Дан Г. В. Кримінально-правова характеристика об'єкта злочину за ст.201 кримінального кодексу України. ББК 67.9 (4УКР) 301, 69 с.
- 20.Дуров О. О.; Мовчан Р. О. Про рекриміналізацію товарної контрабанди в контексті євроінтеграційних прагнень України. 2021.-94с.
- 21.Дячок О. О. Вплив воєнного чинника на зовнішню торгівлю та діяльність митниці: історичний аспект. 2023р.-185с. [Електронний ресурс] Режим

доступу:

https://drive.google.com/file/d/1u4je9qsD7McRHj0Vjyb9oxs4PH9s7B9K/view?usp=classroom_web&authuser=1

22. Дячок О.О. Історія митної справи на українських землях в працях сучасних вітчизняних економістів та юристів (від 2010 р.). Науково-теоретичний альманах Грані, 2023, 26.4: 84-95 с.
23. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>
24. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>
25. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>
26. Запорожченко Ю. В. Історія діяльності спецпідрозділу «Фантом». , [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1QssIRXSBhAM57r1SZXuSZh2UjgSW6iZ/view?usp=classroom_web&authuser=1
27. Запорожченко Ю.В. Крос-дисциплінарний підхід у вивченні історії контрабанди в умовах «гібридної» війни. Огляд історіографії 2014-2023рр. Актуальні дослідження правової та історичної науки (Випуск 52): матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції, (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 4-5 липня 2023 р.) / [редкол. : О.Яремко та ін.] ; ГО «Наукова спільнота»; WSSG wPrzeworsku. Тернопіль : ФО-П Шпак В.Б. 110 с. С. 98-102.
28. Історія (де)криміналізації контрабанди підакцизних товарів або Чому варто підтримати президентський проект закону №5420, [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.nicontrabandi.org.ua/articles/istoriya->

[dekryminalizatsiyi-kontrabandy-pidaktsyznykh-tovariv-abo-chomu-varto-pidtrymaty](#)

29. Каменський Д. В. "Контрабанда як протиправне посягання на засади ринкової моделі економіки в Україні: деякі актуальні питання." // Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право / голов. ред. Ю. М. Бисага – Ужгород, 2023. – Т. 2. Вип. 77. – С. 155-160.
30. Каменський Д. В. «Про необхідність рекриміналізації «товарної» контрабанди (порівняльно-правовий аспект).» Д.В. Приймаченка. Дніпро: Видавничий дім «Гельветика» (2018): 237-254 с.
31. Козлова А. В. Історичні передумови криміналізації контрабанди та корупції під час митного оформлення товарів. *Specialized and multidisciplinary scientific researches*. 2020. №5. С. 80-81.
32. Колесников, К. М., Дячок, О. О., Морозов, О. В., Архірейський Д. В., Шуляк С. В., Бочаров Д. О., Дук Н. М. (2017). Історія митної діяльності: Україна в європейському контексті: монографія.
33. Колесніченко В.В. // Напрямки вдосконалення правового регулювання заходів і процедур адміністративно-правового захисту права інтелектуальної власності / Митна справа : науково-аналітичний журнал з питань митної справи та зовнішньоекономічної діяльності; фахове видання. - 2012. - № 5. - С. 72-77. - Библиогр. в конце ст. ББК 67.401
34. Кухар В.В. Декриміналізація «товарної» контрабанди: теорія та практика. Університетські наукові записки. 2013. № 3. С. 408–412
35. Лубкей, Н.П. Генезис, сутність та фінансово-економічні наслідки контрабанди. Diss. –Тернопіль, ТНЕУ, 2008.
36. Манєвська А. О., Перерва П. Г., Ткачов М. М. (2021). Дослідження українського ринку контрафактної продукції (Doctoral dissertation).
37. Мельник О. Г., Адамів М. Є., Тодошук А. В. Історія розвитку митної системи України: ключові проблеми та здобутки в умовах європейської інтеграції. *Економіка та держава*. 2018. № 10. С. 4–9. DOI: 10.32702/2306-6806.2018.10.4

38. Незаконне споживання цигарок в ЄС, Великобританії, Норвегії, Швейцарії. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://www.pmi.com/resources/docs/default-source/itp/kpmg-eu-illicit-cigarette-consumption-report-2021-results.pdf?sfvrsn=5fe773b6_6
39. Новіков О.В. (1). Злочини проти інтелектуальної власності: поняття, види, сучасний стан та тенденції розвитку. Часопис Київського університету права, 2019р., 234-239с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.3.2019.40>
40. Передало Х. С.; Стасів Н. В. Боротьба з контрабандою як один із методів забезпечення економічної безпеки держави. // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. - 2016. - № 851. - С. 206-211. - [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2016_851_30.
41. Плани та звіти роботи ДМСУ. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti>
42. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до статті 201 Кримінального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів» // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf11=64331
43. Приймаченко Д. В., Ченцов В. В., Бевза, О. В., Ветушенко О. М., & Дорофеева Л. М. Customs Service against contraband. Свідчення з України: монографія. – Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2023. – 252 с. (Серія: «Митна політика»). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/6241>
44. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/667-2015-%D0%BF#Text>

- 45.Річний звіт 2019-2020 р. ВМО. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/about-us/annual-reports/annual-report-2019_2020.pdf
- 46.Річний звіт EUBAM 2014 р. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://eubam.org/ua/publications/eubam-annual-report-2014/>
- 47.Річний звіт Європолу 2016 р.. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/europol-review-2016.pdf>
- 48.Спеціальний щорічний звіт ІПА. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.iipa.org/files/uploads/2018/01/IIPA2007PressReleaseonUSTRSpecial301decisionsFINAL04302007.pdf>
- 49.Стаття 1 TRIPS. ВМО. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/trips_e.htm#art1
- 50.Тимошенко А. В. (2021). Протидія контрабанді у забезпеченні економічної безпеки підприємств. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю, 21 с.
- 51.Топчій В. В. Захист інтелектуальної власності від контрафакту в Україні. Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика), 2017, 4-5 (8-9): 105-109с.
- 52.Турчин Ю. "Історична та соціальна обумовленість виникнення контрабанди на території сучасної України." Наукові записки Львівського університету бізнесу та права 5 (2010): 245-249с.
- 53.Чорний В.Б. Християнська десятина, Київська Русь, митна справа та сьогодення / Чорний В.Б. – К., КВІЦ, 2001. – 478 с.
- 54.Щомісячні результати роботи Бюро економічної безпеки України. [Електронний ресурс]. Режим доступу:<https://esbu.gov.ua/rezultaty-roboty-beb-u-travni-2023roku?v=6479c9c080197>